

הַדִּים ב'

ל"מִשֶׁק פְּנֵי הַטָּעוֹת"

לאבירם ברקאי

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

הוקם במרכז למורשת המודיעין (מל"ם) ב-2014, כדי להיות "בית" ללימוד מעמיק של המקצוע המודיעיני ושל העשייה המודיעינית.

המכון פועל לשמש מסגרת ומשכן ללימוד היבטים מתודולוגיים, תאורטיים ומעשיים, בעבודת קהילת המודיעין, בישראל ובעולם, בעבר ובהווה, בצד ניסיון להפיק תובנות ולקחים לעתיד.

בתוך כך:

- להוות במה לשיח מפרה, לרבות ביקורתי, המציע לקחים לרשות ארגוני המודיעין, תוך בירור מתמיד של מוקדי עניין בהווה של המודיעין כמקצוע, כגון: תרומתו של המודיעין לביטחון הלאומי, יחסי קברניט ומודיעין, מודיעין ומדינאות, בירור היבטים אתיים ועוד.
- להוות מסגרת תכנית לפיתוחה של מורשת מודיעין, על בסיס לימוד ההיסטוריה של המודיעין.
- להוות מוקד תמיכה להכשרת אנשי המקצוע בקהילת המודיעין, לרבות יצירת גרעין ללימוד מודיעין במישור האקדמי.

המרכז למורשת המודיעין

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

הַדִּים ב' ל"מִשֶׁק פְּנֵי הַטָּעוֹת"

לאבירם ברקאי

תגובות נוספות למסע עם האלוף זעירא אל מקורות
הערכת המודיעין טרום מלחמת יום הכיפורים

Comments B

An Error's Flap of Wings

Aviram Barkai

העורך: אפי מלצר
העורכת הלשונית: נילי גרבר
עיצוב וביצוע גרפי: סטודיו ע.נ.ע. בע"ם
הציור שעל העטיפה: טוביה קורץ
המסמך שעל העטיפה: מתוך מסמך שהפיץ ענף מצרים באמ"ן מחקר יום לפני המלחמה
הדפסה: בזק ישיר בע"ם

© כל הזכויות שמורות למל"ם
אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר
מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר, כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט,
אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

תוכן מסמך זה הוא על דעת הכותבים ובאחריותם הבלעדית

תוכן העניינים

9	הוויכוח לגיטימי – פתח דבר תא"ל (מיל'), רון כתר, ראש המכון לחקר מודיעין ומדיניות
10	מלחמת יום הכיפורים אירוע מכונן טראומתי בתולדותינו תא"ל (מיל') צביקה שטאובר, יו"ר המל"ם
16	תגובות ל"משק כנפי הטעות" כישלון ידוע מראש אלוף (מיל'), גיורא רום, רמ"ח מחקר בלמד"ן אוויר, לשעבר
22	Give me Capabilities not Intentions אפרים הלוי, ראש המוסד ויו"ר המל"ם לשעבר
26	טענותיי המובאות מיועדות למל"ם פרדי עיני, גמלאי המוסד
28	עדנה לאלי זעירא פרופ' אורי בר-יוסף בית הספר למדע המדינה אוניברסיטת חיפה
38	הייתי שבוי ב"קונספציה" עמוס גלבוט, תא"ל (מיל') רח"ט מחקר באמ"ן, לשעבר

לא "צעקנו" מספיק לפני המלחמה, כדי לשנות את הערכת אמ"ן,

אלוף (בדימוס) אביעזר יערי,

44

רח"ט מחקר, לשעבר

האם הייתה בידי אמ"ן תכנית מלחמה מעודכנת?

תא"ל (מיל') ד"ר דני אשר,

48

קמ"ן חטיבה 16 במלחמה וחוקר צבאות ערב במלחמת יום הכיפורים

"הרי האמת לא ידועה לי, רק הזיכרונות שלי עומדים לרשותי"

פרופ' אורי בר יוסף

56

בית הספר למדע המדינה אוניברסיטת חיפה

תוספות

האם חותל היה כפול?

אל"ם (בדימוס) שמעון לביא (סיימון)

68

רמ"ח קש"ח ורע"ן מחקר מודיעין אויב, לשעבר

צדק היסטורי עם גולדה מאיר,

סא"ל (בדימוס) שמעון מנדס,

74

מזרחן

הוויכוח לגיטימי

פתח דבר

תא"ל (מיל') רון כתרי, ראש המכון לחקר מודיעין ומדיניות

נודה על האמת: כשהבאנו לדפוס את "משק כנפי הטעות", שיחותיו של אבירם ברקאי עם האלוף (בדימוס) אלי זעירא, הערכנו שהחומר יעורר תגובות שונות, לכאן ולכאן. וכך היה: את אלו שהתקבצו אצלנו במהלך החודשים שחלפו מאז הפרסום, כללנו במסמך עוקב: "הדים ל'משק כנפי הטעות'". מסתבר כי לא היה בכך די והגיעו לידינו עוד כמה תגובות, הן למסמך "משק כנפי הטעות", הן ל"הדים", והחלטנו שיש מקום לפרסמן בקונטרס זה. עם זאת, החלטנו ליטול "חירות העריכה" ולמתן את סגנון ההתייחסויות, שהיה פעמים חריף, פעמים בוטה.

בקונטרס זה תמצאו התייחסויות לתגובת קמ"ן פיקוד הצפון במלחמה, חגי מן [יערי; גלבוץ]; לשלמה גזית [בר יוסף]; לריאיון עם ראש המוסד לשעבר, צבי זמיר ב"משק כנפי הטעות" [פרדי עיני; אפרים הלוי] והתייחסויות נוספות [שמעון מנדס, דני אשר, גיורא רום]. כן תמצאו כאן גרסה שונה לתגובתו של פרופ' אורי בר יוסף ל"משק כנפי הטעות", אשר בשגגה לא נכללה במסמך ה"הדים" ואנו מתנצלים על כך בפניו.

אני נדרש לסוגיה, חשובה אף ערכית, הניצבת בבסיס הדיון הסוער בפרשיות שונות, לה אנו עדים (גם) כאן: העדרה של "תרבות המחלוקת" בתוכנו. נסכים, בוודאי, שלגיטימי כי אנשים – טובים ומקצועיים – יאחזו בדעות ובעמדות שונות, פעמים קוטביות ויגנו עליהן. גם הוויכוח בין בני פלוגתא לגיטימי הוא. מה שפגום במהותו ומסיט תדיר מן הדיון הענייני, היא החירות שנוטלים אנשים משלנו לפסול זולתם אגב הוויכוח, לקנטר אף לעלוב. בהיעדר קשב ולמידה אמיתית, הנשענת [גם] על הקשבה דרוכה לזולתנו, אין סיכוי לקיים דיון רציני. "מחלוקת לשם שמים – סופה להתקיים" וכנראה שיימצאו תמיד נושאים שונים, שלא יהיה לגביהם קונצנזוס. חיוני לנו להבין זאת, לכבד את זולתנו אף אם דעתו שונה משלנו – ונמשיך הלאה בלא הסכמה... כי "סופנו להתקיים".

תודתי לכל תורמים לדיון ולשותפיי לעריכה ולהבאת הדברים לדפוס. איחולים לעיון מלמד ולדיון מפרה ומרחיב דעת.

מלחמת יום הכיפורים

אירוע מכונן טראומתי בתולדותינו

תא"ל (מיל') ד"ר צביקה שטאובר, יו"ר המל"ם

יזמתו של תא"ל (מיל') רון כתרי לפרסם במסגרת המל"ם את שיחותיו של אבירם ברקאי עם האלוף (מיל') אלי זעירא וגם עם ראש המוסד (דאז) אלוף (מיל') צביקה זמיר, היא, בעיניי, מעשה חשוב ביותר. אישית, למדתי מהפרסום ומהתגובות. זהו בדיוק תפקידו של גוף כמו המל"ם הרואה עצמו מופקד על מורשת קהילת המודיעין ושל מכון מחקר העוסק ב"מודיעין כמקצוע".

הוויכוח על האם ומה צריך ללמוד מההיסטוריה, נמשך. מחקר היסטורי לעולם יהיה בלתי מושלם, נתון להטיות החוקרים, מושפע מ"רוח הזמן" ולעתים אינו אלא "דו"ח ביניים", עד שיתגלו נתונים חדשים. צריך להסתכל על העתיד ולא על העבר - זו היא טענה שכיחה. אני מאמין בלימוד מההיסטוריה עם ההתאמות הנדרשות, ולא רק בשל טענות של "מחזוריות", אלא בעיקר משום שבאופי האדם והתנהגות חברות ומדינות יש אלמנטים יציבים ועקביים לאורך השנים.

על אחת כמה וכמה, מלחמת יום הכיפורים שהייתה אירוע מכונן טראומתי בתולדותינו, עם השלכות מפליגות, עד היום, על חיינו כפרטים, כחברה וכמדינה. מעבר לערך ההיסטורי של לדעת מה קרה, כמה מהסוגיות המרכזיות השזורות ב"ליקוי המאורות" המודיעיני ב-1973, רלוונטיות מאוד גם כיום. אפשר להניח כי שאלות כמו מנהיגות במודיעין, המודיעין והקברניט, הערכות מודיעין, net assessment, יחסי איסוף ומחקר, מחקר-פיקודים, דמות החוקר, התנהגות הקבוצה, מקור הטעויות ועוד, ימשיכו ללוות אותנו עוד שנים רבות.

לשון אחר, הכישלון המודיעיני של מלחמת יום הכיפורים אינו רק כישלון בהתרעה. זהו כישלון מקצועי רב-ממדי שכל תורת המודיעין מקופלת בו - הרבה מעבר לכישלונות התרעה דומים כמו תקיפת פרל הרבור על ידי היפנים והפלישה הגרמנית לברית המועצות ("מבצע ברברוסה").

אמת, אמת, איך? כולם מחפשים אותה, מנסים לרתום אותה לטובתם, והיא (בשונה מאמת עובדתית) כל כך חמקמקה, סובייקטיבית וב"עיני המתבונן". קשה מאוד להבין ולהציג דברים כהווייתם, תוך כדי האירוע וקרוב לו, ולא כל שכן לאחר

יותר מארבעים שנה. יש, כמובן, את בעיית "תעתועי הזיכרון", וברור שלא כל מה שנאמר אכן קרה בפועל, ולא כל מה שהיה, אכן הוצג. יחד עם זאת, יש חשיבות רבה בשמיעת עדויות רבות ככל האפשר וגם פרספקטיבת הזמן תורמת. ככלל, הפרסומים עוררו תשומת לב רבה והתגובות היו מעניינות, מעשירות, האירו כמה פינות אפלות והציפו נושאים לדיון, ובכך יצא שכרנו. האמוציות (המובנות) שנכרכו בכך, וההאשמות האישיות, היו מיותרות.

אני מצר על כך שלא כל מי שהיה יכול לתרום לנושא, עשה זאת, וגם כי עדיין לא נחקרה לעומק סוגיית המודיעין תוך כדי המלחמה ומיד אחריה. ההתרשמות שלי מ"שיחות מסדרון" היא, שקהילת המודיעין במהלך המלחמה סיפקה כמה "ידיעות זהב" ששינו את פני המערכה.

ראוי גם לציין שבשנים האחרונות יש יותר ויותר, אם כי עדיין מעט, פרסומים הבוחנים את תפקוד מערכי צה"ל האחרים לקראת המלחמה ובמהלכה (כמו "הסדיר יבלום"). במשך שנים ארוכות הסתפקו בדרך כלל בהטלת האשמה על ביצועי צה"ל בראשית המלחמה, על גורם ההפתעה שנבע מכישלון ההתרעה המודיעינית. ברור שזו לא הייתה הסיבה היחידה ואולי גם לא העיקרית.

לגופם של דברים, גם הפתעת 73, לא ניצלה, איך לא, מסיפורים קונספירטיביים:

1. סיימון לביא קוטל בחוברת זו את הרעיון המופרך, לדעתי, ש"המלאך" היה **סוכן כפול**. אני ממליץ לכל אלה שחושבים כך, לבחון את הנחות העבודה שהמצרים היו צריכים להניח, לו אכן טיפחו את "המלאך" במשך שנים כ"סוכן כפול".
2. כלפי אמ"ן מחקר הופנתה בכמה התייחסויות האשמה חמורה מאוד, לפיה המוסד העביר לאמ"ן את **תכנית המתקפה המצרית** ("הקטנה" - זו שאכן בוצעה בפועל) ואמ"ן במתכוון, כך משתמע, נמנע להעבירה הלאה. בחיים הכול יכול, כמובן, לקרות, אבל קשה לי לדמיין את "זקני המחקר" מתכנסים ומחליטים על מעשה כזה.
3. באחת ההתייחסויות נטען שמידור קהילת המודיעין מהמגעים המדיניים העקיפים שהתקיימו באביב-קיץ 73 עם המצרים, פגעו בהערכה. לא ברור לי למה ואיך. בכל מקרה, בישראל, ואני מניח שגם במקומות אחרים, הדרג המדיני "שומר קרוב לחזה" פעילויות שונות, ולא צריך לצפות שבכל דבר ישתף את קהילת המודיעין. המודיעין, כך לדעתי, צריך תמיד לספק את מיטב הערכתו על בסיס המידע שבידו. תפקיד הדרג המדיני לשקלל הערכה זו עם מידע אחר שברשותו.

אהרל'ה יריב ז"ל ואלו זעירא יבל"א מייצגים, במידה רבה, שני מודלים מנוגדים למנהיגות במודיעין בכל הקשור להערכה אסטרטגית. אהרל'ה היה ראש אמ"ן: הוא קידש את הספקנות, הזהירות והעדר "שורה תחתונה" חד-משמעית, ולא אחת ספג על כך ביקורת. זעירא לעומתו, היה מפקד אמ"ן. הוא הקרין ביטחון רב בהערכותיו והיה נכון לספק "שורה תחתונה". ייתכן מאוד שכמה מתכונות האופי שהציגו את זעירא כמועמד לרמטכ"לות, הן אלה שהכשילו אותו כראש אמ"ן.

זעירא כשל חמורות ותחושת אשמתו צובעת את שיחותיו עם אבירם ברקאי. לזכותו יש לומר שהוא אמר את מה שחש והעריך, וזה בדיוק מה שאנחנו דורשים מקצין מודיעין. הא"ב של עבודת המודיעין הוא להגיד את מה שאתה חושב, ואם אפשר, באופן שמאפשר למפקד ולדרג מדיני לגזור מכך משמעות אופרטיבית. לא חוקר נפש האדם אני. הרושם המצטבר הוא, וגם הוא איננו חד-משמעי, שאישיותו וההערכה שרחשו לו, הן אלו שהכשילו את זעירא, אבל יש להוסיף כי נטל ההאשמה רובץ גם על דרגים מעליו. גם הם לא עשו את עבודתם, לקחו את דבריו כ"תורת משה מסיני", וטעו חמורות בהערכת יכולתו של צה"ל.

איפה היה המחקר? בודדים מאוד במחקר, בפיקודים, בחטיבות הקו ואולי באיסוף, הרגישו לא בנוח ב-1973 עם ההערכה השלטת וגם השמיעו את קולם, אבל אף אחד, אף אחד לא ממש "נשכב על הכביש". הגדר? איפה היו ראשי המחקר, שנבחרו אישית על ידי אהרל'ה יריב וחונכו על מורשתו של זהירות וספקנות? זוהי תעלומה בעיניי. כמעט לא אנושי בהתנהגות קבוצתית - כולם דיברו בקול אחד. אולי זה פרי באושים של מערכת צבאית היררכית, ואולי גם נבע מהרכב לא מאוזן (מבחינה סינוגטיקה ואישיות) של דמויות מפתח בקבוצה המובילה; אולי בשלות והכשרה לא מספקת, ואולי בשל עוד סיבות רבות שזה עשרות בשנים טובי המוחות, אצלנו ובחוץ, מתלבטים בהן.

ייתכן שהסיבה המרכזית לליקוי המאורות היא מה שנקרא "רוח הזמן" - זה הדבר שבלעדיו אי-אפשר להבין מה קרה ומה קורה ולמה.

כמעט כולם היו משוכנעים שאנחנו עליונים על הערבים הפחדנים וה"מפגרים". בישראל האמינו שמצרים יודעת היטב כי לישראל עליונות צבאית מוחלטת. אני זוכר שבאחד הלקטים שקראתי, זמן לא רב לפני המלחמה, נאמר בין השאר (ציטוט מהזיכרון): "המצרים ודאי יודעים שאם יעזו לחצות את התעלה, טורי השריון שלנו יטאטאו אותם". ייתכן גם שהמעורבים הניחו שגם אם טעינו ומצרים תצא למתקפה,

אזי הניצחון מחכה מעבר לפינה. אפשר להאשים את הדרגים המדיניים והצבאיים הבכירים באותה העת בכך שהניחו שעוצמתו העדיפה של צה"ל מקנה להם שולי ביטחון רחבים שיספגו כישלון אפשרי בהבנת האסטרטגיה המדינית של סאדאת. אגב, כמעט לכל אורך ההיסטוריה של מדינת ישראל, עוצמתו (האמתית) של צה"ל ויתרונו, סיפקו מרחב תמרון מספיק לטעויות מדיניות, ללא "עונש משמעותי". הקברניטים ב-73, כמו המודיעין, לא הבינו כי עבור סאדאת לא הניצחון הוא החשוב, אלא עצם המהלך הצבאי שיביא לזעזוע ויסלול את הדרך להסדר מדיני לפי טעמו. הם לא הבינו כי המלחמה אינה רק בעלת ממד צבאי, אלא בעיקר בעלת ממד אסטרטגי-מדיני.

ברור למדי שסיבות הכישלון של המודיעין קיבלו ביטוי קצר וקולע ביום שבת, 6 באוקטובר 1973, בשיבה אצל גולדה מאיר. שם, גם לאחר שהתקבלה הידיעה של אשרף מרוואן, אומר ראש אמ"ן:

"המצרים בשלים טכנית ומבצעית למלחמה, לפי התכנית שאנו יודעים עליה. הכול מוכן. אבל, למרות העובדה שהם מוכנים, לפי דעתי, הם יודעים שהם יפסידו. סאדאת היום לא במצב שהוא מוכרח לעשות מלחמה. הכול מוכן, אך אין כורח. והוא יודע שהמאזן לא השתפר". לשון אחרת, חוסר הבנה מוחלט של אסטרטגיית היריב ומניעיו, והמציאות כפי שהוא רואה אותה (לא כפי שאנחנו!). כאן מונח האתגר הנצחי והקשה למודיעין: להבין את המציאות כפי שהיריב מבין אותה ופועל לאורה. האם כישלון 73, יכול לחזור על עצמו? אני מניח, בעצם מקווה, שכל עוד "הדור אשר ידע את יוסף" (מלחמת 73) באזור, אנשי המודיעין והקברניטים יגלו זהירות עד כדי הטיה בכיוון של "נכווה ברותחין ונזהר בצוננין". אחרי זה? רק אלוהים יודע. עם ישראל זקוק ל"ניצחון", להישג דרמטי, שיעניק לו TAKE OFF לנוכח מציאות אפורה, מורכבת ולעתים קרובות מתסכלת. אולם נראה כי ניצחון כזה אינו נראה באופן. המרחב בו אנו חיים השתנה מהותית בעשורים האחרונים: הסכמי השלום עם מצרים וירדן מחזיקים מעמד, אבל אנו מתמודדים עם מרחב חדש ואתגרים שונים מבעבר. מדינות מתפוררות, קבוצות ויחידים קוראים תיגר על מהות שלטון מרכזי ומצליחים בזאת.

גם המודיעין השתנה: מאז 1973 עשתה קהילת המודיעין קפיצה גדולה קדימה כמעט בכל התחומים. המודיעין לכוחות עבר מהפכה; יכולות האיסוף התקדמו, חדירתו ותפוקתו רק זינקו. כך כמובן גם בטכנולוגיה, בסייבר, בהתארגנות ועוד. אבל, וכבר נאמר, המחקר וההערכה, בעיקר זו האסטרטגית, ממשיכים להיות כפותים בתוצריהם למגבלות אנוש וליכולת עיכול מוגבלת בשל המשתנים הרבים, כמו גם

הקשיים בבשלות המעריכים. התוצאה: המחקר טועה, שוב ושוב, גם בתחומים הנשענים על מידע מדיד ורק לעתים רחוקות יש לו יכולת לספק לקברניטים "שורה תחתונה" אמינה.

מה לעשות? המציאות מסרבת בעקביות להתפתח על פי התסריטים שלנו. כך אצלנו וכך בעולם הרחב, כך במודיעין וכך גם בארגונים עסקיים. בארצות הברית, כך נטען, לא חל כל שיפור ביכולת ההערכה של גופי המודיעין השונים, למרות תוספת ההשקעה והשינויים הארגוניים שעברו. יתר על כן, יש הטוענים ש"חוכמת ההמון" עדיפה על הערכות מקצועני הממשל.

אצלנו פתחו את הבקרה – "איפכא מסתברא" (תורם, אבל בהחלט לא "שובר שוויון"), וקידשו את הפלורליזם המחקרי וגם המל"ל אמור לתרום. האם חל שינוי באיכות התפוקה. לא בטוח.

המסקנה: אנו נדרשים להכרה במגבלות יכולתנו ולהנחלת מגבלות אלה לצרכנים. טעויות קרדינליות היו ויהיו; השאיפה צריכה להיות לצמצמן באמצעות מבנים ושיטות עבודה והכשרה, שייטלו את העוקץ מכמה חולשות האנוש והמערכת. המכון לחקר מדיניות ומודיעין יוריד מינון בעיסוק במלחמת יום הכיפורים. בתכנית העבודה שלו לשנים הקרובות נקבעה השדרה המרכזית של מחקריו והם יתמקדו במודיעין בצומתי החלטות שונות. כמה פרויקטים כבר בתהליך ביצוע. אני מזמין כל מי שיש לו רעיון לביצוע מחקרים, או מעוניין לכתוב בעצמו, לפנות אלינו.

ולבסוף, תודה מיוחדת לאבירם ברקאי שהעשיר את תובנותינו לגבי הכישלון המודיעיני ב-1973. ראוי להזכיר כאן את עבודת הראשונים שעשה פרופ' אורי בר יוסף במחקרו הבסיסי. עמוס גלבוע ליווה את הפרויקט מראשיתו ותרם מניסיונו וידיעותיו. תא"ל ("מיל") רון כתרי הוציא אל הפועל פרויקט חשוב זה בסיועו של אפי מלצר המוציא לאור ומתנדבים נוספים שסייעו בידם.

תגובות ל"משק כנפי הטעות"

- כישלון ידוע מראש
- Give me Capabilities not Intentions
- טענותיי המובאות מיועדות למל"ם
- עדנה לאלי זעירא
- הייתי שבוי ב"קונספציה"
- לא "צעקנו" מספיק לפני המלחמה, כדי לשנות את הערכת אמ"ן
- האם הייתה בידי אמ"ן תכנית מלחמה מעודכנת?
- "הרי האמת לא ידועה לי, רק הזיכרונות שלי עומדים לרשותי"

כישלון ידוע מראש

אלוף (מיל') גיורא רום

רמ"ח מחקר בלמד"ן אוויר, לשעבר

גילוי נאות

אני ואלי זעירא בני דודים מקרבה ראשונה, וביחסים קרובים וטובים. על אף זאת, מלחמת יום הכיפורים, למי שהשתתף בה ממש בקו האש, היא אירוע גדול מכל קרבה משפחתית. לכן אני מבקש להתייחס לשני הפרסומים האחרונים של המל"ם בנושא המלחמה, אפילו שהחלטתי כבר לפני שנים רבות להפסיק סוף-סוף להילחם את מלחמת יום הכיפורים, לקוות שאמ"ן יתעשת וייתן את ההתרעה, שחיל האוויר ישמיד את מערך הטק"א כבר בפתיחת המלחמה ושפיקוד דרום ילמד איך נערכים אל ומבצעים את קרב היבשה כהלכה.

ולגוף העניין

במלחמה הייתי מפקד טייסת 115. זאת הייתה טייסת של מטוסי הסקייהוק הטובים ביותר של חיל האוויר, מדגם N, מצוידים במנועים חזקים יותר משאר הסקייהוקים שבחיל ובמערכות כינון חימוש טובות אף מאלה של הפנטומים. זאת הסיבה, שבנוסף למשימות הרגילות של מערך הסקייהוק, לאמור, תקיפת מטרות יבשה בקו החזית, ביצעה הטייסת משימות "פנטומיות". הטייסת תקפה שדות תעופה (אני תקפתי את מנצורה בבוקר היום השני למלחמה, ובימים שלאחר מכן את שדה תעופה צלאחיה צפונה לאיסמעיליה ואת שדה תעופה כותמיה, בחצי הדרך בין סואץ לקהיר) ואף השתתפה במבצע דוגמן 5, המבצע שכישלוננו הדרמתי המחיש יותר מכל דבר אחר שמודיעין חיל האוויר היה מודיעין מיושן לשדה קרב ניח, ולא לשדה הקרב הנייד של 1973.

כשעמדתי לסיים, בסוף שנת 1975, את תקופת הפיקוד על 115, הציע לי מפקדי תא"ל רן רונן לפקד על טייסת נוספת, הלוא היא טייסת 119, טייסת הפנטום המפוארת של תל נוף. הלכתי לבני פלד לפגישה ואמרתני לו שבניגוד למסורת החיל אווירית באותו הזמן המקדשת את תפקידי הפיקוד בשדה, אני מבקש לעבור למטה. לא סתם למטה אלא ללמד"ן, למקום שאיש מאנשי השלד הפיקודי המרכזי של חיל

האוויר מעולם לא שירת בו. יועדתי לענף מל"ם אולם אני דרשתי להיות במחקר. המודיעין (או אם תרצו, המודיעין הלקוי) של המלחמה, עדיין בער כאש בעצמותי והחלטתי שאני רוצה להיכנס ללב המאפליה, למקום שבו מייצרים את המודיעין עבור המשתמשים השונים. וכך התמנתי לראש ענף זירה מערבית ולאחר שנה לרמ"ח מחקר בלמד"ן, תפקיד אותו מילאתי במשך שלוש שנים.

מודיעין לקוי? השכם בבוקר ההבקעה לסוריה עמדתי לתקוף סוללת ארטילריה בחאן ארנבה וממש בכניסה לתקיפה שוגרו עלינו שלושה טילי ס.א.6 מאזור תל חרה, טילים ששוגרו מרמת הגולן "הנקייה מטק"א", אליבא דמחמ"ן (ששודרגה אחרי המלחמה ללמד"ן) בתדריך טרם יציאתנו. וכך ראיתי את מספר שתיים שלי נפגע מאחד הטיילים, צולל בווער לאדמה ונופל בשבי למשך שמונה חודשים. עשר דקות קודם מוביל הזוג שלפניי, מהטייסת שלי, נפגע פגיעה ישירה מטיל אחר ש"לא היה שם" באותו הבוקר, ונהרג. כשהובלתי כמה ימים לאחר מכן רביעייה לתקיפת שדה תעופה כותמיה שוב לא היה קשר בין תיאור מצב האויב לבין מה שנתקלנו בו בשטח. שם, לשמחתי, לא נפגענו וחזרנו כולנו לתל נוף להמשיך בביצוע משימותינו. כמובן שאין צורך להכביר מילים על כך שבתקיפות בתעלה בימים הראשונים לא הפסיקו לירות עלינו הרבה מזרחה מ"קו כוחותינו", אותו הקו ששרטט קמ"ן המילואים האומלל שהוצב לטייסת, על מפות "סיריוס".

לאמור, לא כישלון אי-מתן ההתרעה גרם לי ללכת לנתיב המודיעיני אלא תחושתי שמהו עמוק הרבה יותר לא עובד בגוף שעד אז היה בעינינו התגלמות "האח הגדול", אורקל יודע כול, אלוהים יודע איך.

מאז, כנראה כמו כל מי שחווה את השירות במודיעין, גם אחרי שחזרתי לתפקידי פיקוד מבצעיים, המשכתי לקרוא כל מה שיכולתי לשים עליו יד בנושא המרתק של המודיעין.

ארבעים ושתיים שנים ממשיכים עדיין חלק מוותיקי המודיעין לנסות ולהסביר לעצמם את כישלון ההתרעה (אני עוזב כאן את נושא המודיעין שניתן לכוחות וחוזר לסוגיית אי-מתן ההתרעה). כל שנה, בפרוס יום הכיפורים, אנחנו נידונים לחזור אחורה ל"מקור האיכותי", ל"אמצעים המיוחדים", ל"דיעת הזהב" ואפילו לכתוב (בעמוד 111 של החוברת, צריך לקרוא כדי להאמין), שאם אריה שלו היה יודע שסאדאת לבש בגדי פילדמרשל ועבר לבור של המטה הכללי "זה היה סימן למלחמה". הייתי משלם הרבה כדי להיות זבוב על הקיר ולראות את אריה שלו נכנס לגולדה, דיין וגלילי ואומר להם שסאדאת זה עתה "עלה על מדי א" ולכן הוא ממליץ לגייס את כל הצבא, כולל המילואים, ולהפעיל את שובך יונים.

מה שעולה בבירור מכל החוברת הוא שמחלקת המחקר של אמ"ן הייתה מעין כפר פוטיומקין. כל העבודה של מאות אנשים טובים, מוכשרים, מחויבים, במטכ"ל ובשדה, הייתה כלא הייתה. פירמידת ההתרעה של מדינה שלמה הועמדה, במודע, על קדקוד של אדם, בשר ודם, שיכול להיות שבשיאו של תרגיל שאינו אלא יציאה למלחמה, בדיוק כשהוא צריך לתת את האימא של כל ההתרעות, סובל לפתע מדלקת בדרכי השתן וכל כוחו וגבורתו ועוצם ידיעותיו מצונפים במיטה בפנימית ג' בבית החולים אל-מעאדי וקולו לא נשמע; או על קדקוד שני שהוא האמצעים המיוחדים עם כל הפרובלמטיקה שאף חרופה עם הגילוי שהיה למצרים בתחילת 1973.

ואולי גם מחלקת המחקר הייתה מין קדקוד כזה. אומר לנו זיזי (בעמוד 50): "רק אחרי המלחמה ראינו כמה דברים לא ידענו. ראינו את חומר השלל והבנו שלא ידענו כלום". כך, פשיטא, לא ידענו כלום!

אני קורא בהשתאות את השיחה של אבירם ברקאי עם זעירא באשר לאפשרות שהגעת טייסת סוחוי 20 ושתי טייסות מיראז' (או אולי היה זה להפך, זה ממש לא משנה) אמורה לסמן את מותה של הקונספציה (שבמובנה הפופולרי משך השנים כבר איני יודע אם הייתה או לא הייתה). יש מעתה ביכולת המצרים לתקוף את חיל האוויר בבסיסיו. זאת נקודה ארכימדית עבור ברקאי. זו שיחה מאוד מביכה.

כשהגעתי למחלקת מחקר במחמ"ן הוצגו בפניי כמה עבודות שהיו בתהליך באותו הזמן. אחת מהן נקראה "הערכת סד"כ רב-שנתית". טכניקת העבודה הייתה כל-כולה הכפלה של הסד"כ בכל שנה נתונה ב-1.25 בערך, כדי ל"העריך" את הסד"כ בשנה העוקבת. זהו. אם ידעת לעשות אקסטרפולציה, היית כשיר ללכת ולהציג זאת ליהושע, גם אם חיל האוויר המצרי מגיע תוך חמש שנים ל-1,200 מטוסים. התחלתי לשאול שאלות על אודות המתודה של עבודת המחקר בכללותה. מעין חיקוי למושג תורת הלחימה (תו"ל) שהיה אבן בניין חשובה מאוד בהכנת חיל האוויר. התו"ל יכול להיות שגוי, כמו שקרה לנו בתקיפת טילים ותקיפת שדות תעופה במלחמה, אולם הוא עוגן, שחוכמת הפיקוד טמונה ביכולתו לשנות ולהתאים אותו כשצריך, וכשכולם יודעים איך עושים את הדבר מעכשיו, כי התו"ל משותף לכולם. נפגשתי עם כל ראשי המחקר. הוצאתי מעין קול קורא שנקרא "התאוריה המודיעינית", מסמך שקרא לחפש דרך להכניס שיטה בשיגעון. יהודה שיראי, מפקד הקורס הבין-שירותי באותה עת, שלח אליי מכתב שעדיין שמור עמדי והפנה את תשומת לבי לספרו של הגנרל האמריקאי גורדון פלאט "מחקר מודיעין אסטרטגי". אולי בו אמצא את התשובה. אבל השורה התחתונה שעלתה מכל חיפושיי הייתה שהמחקר המודיעיני

אינו שיטה. אינו דרך מובנית. הוא סוג של אָמנות. והאמנים ורבי־האמנים? הם הרי נפגשים בהערכות המודיעין למיניהן.

ובכן, המחקר המודיעיני הוא לא סוג של אמנות. הוא מתודה. הוא תו"ל. הוא מתבצע לפי אותה דרך הן בזירה המערבית והן בזירה המזרחית. לא כמו שאני חוויתי בהערכות המודיעין החצי־שנתיות, כשכל זירה הציגה הערכת מודיעין שונה לחלוטין מהמקבילה לה. החוברת שכתב איתי ברון לאחרונה, שהיא המשך של העיסוק בחיפוש דרך מובנית לביצוע המחקר המודיעיני, בהתאם למציאות השוררת, תהליך שהחל בזמן כלשהו באמצע שנות השמונים, רק מבליטה עד כמה גישה ה"אמנות" לא הייתה מתאימה כבר לזמנה, אם היא הייתה בכלל אמנות אי פעם. למעשה, הכישלון המודיעיני היה בלתי נמנע. זה היה כישלון שהמתין להתרחשותו. הוא היה צריך לקרות בזמן כלשהו, במוקדם או מאוחר. והמתי הזה, במידת XXL, הגיע באוקטובר 1973.

ולידעת "בית הלורדים" של אמ"ן: שום "ידיעת זהב" מכל מקור שהוא, לא הייתה משנה את פני הדברים. בעיניי, האוויר היה מלא "ידיעות זהב" זה ימים ארוכים (כולל, כזכור, ידיעת הזהב של 8200 על בגדי הפילדמרשל של סאדאת). הייתה במחקר אלכימיה מופלאה הפוכה, כזאת ההופכת זהב לקש. והאג"ם? האג"ם הצבאי והאג"ם המדיני לא באמת ספרו את המודיעין בהחלטות הממש גורליות. מה לנו יותר מעדותו מקפיאת הדם של שלמה גזית, שגם לאחר מתן אישור לדדו לגיוס שתי אוגדות בשבת בבוקר, לא ננקטה כל פעולה להפעלת הגיוס משך כשעתיים? אני לא יכול שלא לומר מילה על חלקו בחוברת של צביקה זמיר שהערכת אליו רבה, וזה לא מס שפתיים. קליאו, במיתולוגיה היוונית, היא המוזה של ההיסטוריה. היא בתה, כמו כל תשע המוזות במיתולוגיה, של מנמוסינה, אלת הזיכרון. כבר היוונים ידעו והבינו שההיסטוריה היא התוצאה הסובייקטיבית של הזיכרון. מלחמת יום הכיפורים כיום, בחלקים גדולים, היא ניסיון להרכיב סיפור על בסיס הזיכרון. האם אני צריך לומר שעם השנים, הזיכרון הולך ובוגד בנו? זה נכון לכולנו, מי יותר מי פחות. איני סבור שזיכרונו של צביקה זמיר עושה שירות טוב לגיבוש תמונת ההיסטוריה, ודאי לא בפירוט שחלם עליו ברקאי. יכול להיות שצודק נחיק נבות (בעמוד 43 ב"הדים"), שצריך היה לראיין אנשי מוסד נוספים. זו, כנראה, דרכו האלגנטית להביע את אי־שביעות רצונו מהשתקפות המוסד בהקשרים השונים בראיונותיו של זמיר.

חוברת "הדים", שבה כמה תובנות מדהימות בעיניי, מכילה גם את ההתנצחות הריטואלית, האינסופית של ותיקי אמ"ן על מי אמר מה למי באיזו שעה וגומר.

מעין "פרפטום מובילה", שלא באמת מוביל את המודיעין לאתגרים הקשים מנשוא המונחים לפתחו.

שנים רבות התנצחנו בחיל האוויר האם "לתחקר" את המלחמה (אם אכן קליאו הייתה מאפשרת לנו לעשות זאת כשאנחנו מודעים היטב לתהפוכותיה ושיגיונותיה של מנמוסינה) או להביט קדימה ולבנות עצמנו, די מחדש. אני חושב שטוב שלא תחקרנו, או נכון יותר לומר, שלא עשינו הצגה של "תחקרנו". התקדמנו קדימה כשאנחנו סוחבים אתנו, כמו משקולת כבדה, את השגיאות, הפצעים והלקחים של מלחמת יום הכיפורים. מנסים לרדת לעומקם, מאפסנים כמות לא מבוטלת של נושאם פרסונליים באחסנה לטווח ארוך, מתקנים ובוראים מחדש. לא הפרטים היו חשובים לנו אלא התובנות השלמות יותר, וסמכנו על עצמנו שנעבוד עוד קשה יותר מאשר קודם כדי להעלות את דירוג האשראי שלנו ל"אאא" מחדש.

אני לא רוצה לקרוא יותר על עלילות אמ"ן ביום הכיפורים. אני סבור שהנושא מוצה והקתרזיס המיוחל כבר אתנו. לא אחסוך מאמץ לקרוא, להשתתף בכנסים ואף לתרום (אם יהיה לי מה) כאשר הזרקור יופנה לאתגרי המודיעין בעולמנו היום, ההולך ומאבד את שפיותו.

Give me Capabilities not Intentions

אפרים הלוי

ראש המוסד ויו"ר המל"ם, לשעבר

עד כה נמנעתי להתבטא בסוגיית אמינותו של מקור המוסד אשר התריע על מלחמת יום הכיפורים שנת 1973 בפגישה שקיים עם ראש המוסד לשעבר, אלוף צבי זמיר, בלונדון ערב פרוץ הקרבות. טעמי ונימוקי עמי. זרם ההתייחסויות לנושא ובמיוחד זו של ראש אמ"ן לשעבר, שלמה גזית, שאותו אני מוקיר ומכבד, הניעוני להשלים נתונים שחסרים ולהוסיף תובנות בצדם.

בנובמבר 1971 נפטרה אמי, זכרה לברכה, והגעתי ארצה ללוויה שלה שהתקיימה בירושלים ביום גשום וסוער. בעמדי ליד קברה ניגש אליי ראש המוסד, צבי זמיר, וביקש להיפגש אתי בדחיפות. הוא הגיע לפנות ערב לדירת הוריי וביקש ממני לשוב באותו לילה לארצות הברית לעסוק במשימה מיוחדת ובהולה. טיפלתי בחומר מיוחד שהגיע מהארץ והכנתי אותו בשביל השגריר יצחק רבין כדי שיוכל למסרו לידי ד"ר הנרי קיסינג'ר, היועץ לביטחון לאומי. לאחר מכן מסרתי עותק לידי דרג בכיר ב-C.I.A תוך דרישה מחמירה ביותר בכל הקשור לתפוצת החומר והשימוש בו. צביקה קבע כי מצד סוכנות המודיעין המרכזית יהיו שותפי סוד מעטים ביותר, ביניהם ג'יימס אנגלטון, ששימש שנים רבות ראש האגף לריגול נגדי בארגון בכפיפות ישירה לראש ה-C.I.A.

לפי זיכרוני, ניתן תיאור כלשהו למקור בלי לחשוף את זהותו. גם לי לא נמסר דבר על זהותו והיא נודעה לי רק אחרי שובי ארצה כעבור שלוש שנים. החומר שנמסר היה עצום בהיקפו ונדיר ברוחב היריעה שכיסה. לעתים רחוקות, אם בכלל, זכה המוסד להשיג שלל כזה. השגריר סיפר לי יותר מפעם אחת שבן שיחו הביע הערכה רבה מאוד להישג יוצא הדופן של המוסד. החומר נבדק בקפידה על ידי סוכנות הביון של ארצות הברית משני היבטים: האחד לאמת אותו עם מידע זהה שברשותה ממקורות עצמאיים משלה והשני להעביר אותו בסינון "הריגול הנגדי".

כלל גדול היה נקוט באותה תקופה בארצות הברית שאין לבסס אמינות של מידע המגיע משירות זר מבלי שהאמריקנים מצליחים לאשרו גם ממקור עצמאי

משלהם. ובאשר למבחן "הריגול הנגדי", נודע אנגלטון כמחמיר קיצוני עד כדי אימה בחשדנותו מפני החדרה ודיס-אינפורמציה מצד שירותים זרים ומקורות הנחשדים ככפולים. בדיקה אחרונה זו הייתה חיונית לארצות הברית כי החומר הרב נגע בין היתר לנושאים מרכזיים של יריביה המרכזיים במלחמה הקרה, להלכי הרוח שלהם וגם ליסודות האסטרטגיים שלהם. אנגלטון אמר לי כי הם הגיעו למסקנה כי החומר אמין וחשוב. בין היתר, עלתה מאז קרנו של המוסד בעיני קהילת המודיעין האמריקנית והערכת קהילת המודיעין הישראלית בכלל עלתה בעיני וושינגטון באורח ניכר. עד כאן השתלשלות העניינים.

נשאלת השאלה – שמא הסתיר מהלך זה של מסירת החומר לידינו מאמץ מכוון להעתיר על ישראל מידע מדהים ואמין כדי לבסס את אמינותו של המקור בעינינו כך שיתאפשר לנצלו ביום פקודה להטעות את ישראל ולהכשיל אותה? אמנם ביסוס אמינותו של הסוכן הכפול בעיני מפעילו הוא צורך חיוני של היריב כדי להבטיח את ההצלחה – את ההטעיה. ואכן אמנות הדיס-אינפורמציה היא כלי שכל מערכת מודיעין וכל משטר נזקק לו בכל רחבי תבל. זוהי אמנות רגישה מאין כמוה כי היא מצריכה הקרבת מידע אמין שלך – לעתים בעל ערך רב – כדי לבסס את הכפול ולאפשר את ניצולו. הכנת חומר כזה מצריכה השקעה גדולה במיוחד – חייבים להעריך את הנזק של מה שמכונה throwaway ועד כמה הנזק הוודאי בהעברת מידע ערכי ואמין לאויב מצדיק את הסיכון.

לו כך היה, כאשר ה-throwaway הוא עצום, אילו נשרף המבצע הכפול, היה הנזק שנגרם למצרים ללא שיעור. הנזק האפשרי לא היה נקודתי ותחום – הוא היה רב-ממדי ויכול היה לפגוע קשות בהיבטים רבים של ביטחון מצרים ויחסי החוץ שלה. ניהול מבצע כפול כזה לאורך זמן היה מחייב השקעה גדולה של כוח אדם איכותי מאוד ומיומן והקרבת מידע ערכי ביותר תוך סיכון של חשיפה. "האכלת" ישראל במידע זה למטרת הונאה הייתה משקפת טירוף מערכות בצמרת המצרית וסאדאת לא היה כזה.

בשנים 1972-1973 ערכו ראש המוסד זמיר ושר הביטחון, משה דיין, ביקורים תכופים למדי בארצות הברית ובפגישות עם ראשי ה-C.I.A זכו לשמוע שבחים לתרומה של המוסד עליה סיפרתי. כמובן, יש מקום לשאול אם המקור משנת 1971 נותר אמין גם בשנים שלאחר מכן. האם אפשר שהסוכן "הוכפל" רק לקראת מלחמת יום הכיפורים אולי כי מעשיו נתגלו למצרים והם העדיפו להכפילו ולא לחסלו? אין לנו שום אינדיקציה מסוג כלשהו שתתמוך בהשערה כזאת. אדרבא – אגף המודיעין של צה"ל המשיך ליהנות מפרותיו עוד למעלה מעשרים שנה ולי לא ידוע על קצין

מוסמך באמ"ן שדרש את פיטוריו. כך היה גם בתקופת כהונתו של האלוף שלמה גזית כראש אמ"ן.

מטבע הדברים חזרתי לחשוב על לקחי מלחמת יום הכיפורים. אני חושב כי כתב המינוי שהמשלה ניסחה לוועדת אגרנט הוביל למסקנות גיוניות רבות שיצאו מתחת ידיה. הגבלת עיסוק הוועדה לשלושת הימים הראשונים – עד לבלימה – מנעה ממנה להתייחס לכשלים מודיעיניים חמורים הרבה יותר. כאשר נפגשתי עם בכיר ב-C.I.A ביום השלישי למלחמה, לבקשתו, הוא ביקש לדעת "מהי ישראל אחרי שהחלה מדממת באוויר ובשריון". ויותר מאוחר נשאלתי איך ולמה קרה שתוך ימים ספורים הושמד שלישי מהסדר"כ האווירי של צה"ל וכרבע ויותר של סד"כ השריון. "הטיל כופף את כנף המטוס", אמר מפקד חיל האוויר אך זה היה טיל מוכר וידוע. המערך הטכני של אמ"ן ומודיעין חיל האוויר הכירו אותו היטב והמוסד תרם תרומה חיונית מאין כמוה לידע זה בשנים שקדמו למלחמה. טיל הסאגר הרוסי האנטי-טנקי היה מוכר היטב לצה"ל וברור שלא הוערך כראוי. יום לפני פרוץ המלחמה סעדו שר הביטחון, משה דיין, ואלוף רחבעם זאבי ארוחת צהריים. האלוף הביע דאגה מהדיעות על ריכוזי הצבאות של מצרים וסוריה. שר הביטחון הרגיע אותו ואמר שיעברו עוד עשר שנים לפחות עד שהמצרים יהיו מסוגלים לצאת למלחמה עם ישראל. הטעות המרה – המודיעינית – הייתה בהיעדר התייחסות ליכולות של הטק"א והסאגר ונושא זה היה אך ורק במגרשו של המודיעין הצבאי על כל שלוחותיו.

הדיונים האינסופיים סביב הטעות בהבנת הכוונות של האויב מנעו את העיסוק הנדרש ביכולותיו. גם היום מהדהדים באוזני דברי ראש אמ"ן, האלוף אהרון יריב, ערב מלחמת ששת הימים כאשר נאצר סגר את התעלה. ב-22 במאי הוא הלם באגרופו על השולחן וקרא – באנגלית – Give me Capabilities not Intentions. ודבריו היו תקפים גם במלחמת יום הכיפורים. כתב המינוי של ועדת אגרנט מנע עיסוק בהיבט מודיעיני זה שתתם יותר מכל היבט אחר למצב אליו הגיע צה"ל בתום שבוע לפרוץ המלחמה.

טענותיי המובאות מיועדות למל"ם

פרדי עיני

גמלאי המוסד

אני חש צורך וחובה להגיב לחוברת הזו. אין בכוונתי להתייחס לתכנים המובאים בחוברת, אף כי לא מעט מלל שהמחבר מכנה "עובדות", רחוק מלהיות כך. החוברת נוגעת בנושא כאוב שרבים הביעו דעתם בקשר אליו במרוצת השנים. אולם אמת אחת מבצבצת מהכתוב: אלי זעירא, ששיקר בהזדמנויות רבות בעבר, מוסיף גם היום לשקר, וברקאי בדרך מתוחכמת מאוד מעניק מיתוס של מעין איש מידות, הגון, ישר, כן ומעל לכל, מוסרי, לאדם שהמיט במו ידיו ובשחצנותו הגואה את הטראומה הקשה ביותר שחווינו בכל שנות קיום המדינה.

אני מבין לרוחו של ברקאי וזכותו להתל בקוראיו ברצותו לעשות כן. מה שאסור להבנתי הוא שהמל"ם - והמכון לחקר המודיעין - ייתנו במה לפרסום, שלמצער נתון לפרשנויות, ויצרפו אליו הצדעה אישית מקדימה מטעם יו"ר המל"ם עצמו. נכון שהמל"ם מזמין תגובות וטוב שהוא עושה כן, אולם כידוע תגובות לאחר מעשה ערכן שונה מאלו הנאמרות במסגרת התוכן המקורי. טענותיי המובאות בהמשך, מיועדות למל"ם יותר מאשר למחבר.

הופתעתי מהסגנון ומהמאמץ של מר ברקאי להציג במובהק את האחד, זעירא, באור מעבר לחיובי על כך שניאות להודות באי אלו טעויות - לא בלי לשתף בהן ממונים עליו, לעומת סגנון גס וולגרי המוטה לשלילה כלפי מר זמיר. כך ננזף במובלע המוסד והאדם שזכה לשבח בפי כול, לרבות מטעם ועדת אגרנט לחקר אסון יום הכיפורים.

אמנם ברקאי מזכיר לא מעט שיחות שקיים עם צבי זמיר - לא פחות מ-22 עמודים של מלל - אך למרבה הפלא כל המלל שחוזר ומופיע שוב ושוב כמנטרה, נוגע לנקודות שאלי זעירא חולק עליהן, כשמר ברקאי חוזר וטוחן את אותן נקודות, בדרך המעניקה לכאורה ובמובהק אמינות לטענות זעירא שהופרכו על ידי כל **הבדיקות שנערכו בתוך אמ"ן בארבעים השנים האחרונות.**

ברקאי מעיד על עצמו ב"מחקרו" שהוא חוקר יסודי ביותר אשר למד את החומר

היטב. על אוריינות זו הוא מתהדר במחמאות מפי אלי זעירא (וכמו כן זוכה בהן מראש המל"ם).

האומנם?

החוברת מצטיינת בחוסר דיוק שיטתי הבא להצניע את מה שפוגע בזעירא ומרעיף שבחים על כנותו כביכול ("בצדק הוא לא אמור לזכור...; מי יכול לזכור...; יש לסלוח מול מעידה בתיאור").

מנגד הוא מציף את הקורא במה שהוא חושב לאי-עשייה מצד המוסד ומי שעמד בראשו, בדרך מתוחכמת ואומללה ("תוכיח לי בכתובים ש...; אני לא מקבל את הגרסה שלך...; אני לא מביע דעה ובכל זאת...; מה יש לך להגיד כנגד **העובדות** שמזכיר זעירא על היות מרוואן כפול 'אילו עובדות לעזאזל?'").

את פרשת חשיפת אשרף מרוואן הוא מכנה "ים המריבה" שאתו נאלץ להתמודד מבלי להזכיר ולו פעם אחת את פסיקת שופט העליון תיאודור אור המטיל על זעירא את האשמה במלואה. הוא מצא דופי בפעולות של המוסד, ולא דווקא באלה הנוגעות ישירות לעניין הנדון, תוך התעלמות מתרומתו הברוכה והמוכרת של המוסד והעומד בראשו. ישנן דוגמאות כאלה למכביר.

ולבסוף, למרות יומרותיו ליסודיות, ברקאי ששוחח עם לא מעט מאנשי אמ"ן בכל הנושאים הרלוונטיים – וטוב שעשה כן, לא העלה על דעתו לדבר עם איש מוסד כלשהו בנושאים שהעלה בפני מר זמיר, שמא זיכרונו טוב משלו והם יוכלו להאיר אי אלו נקודות ואף להציג לו מסמכים אותם דרש במפגיע מזמיר בפגישה מאולתרת בחלוף ארבעים שנים.

עדנה לאלי זעירא

פרופ' אורי בר-יוסף

בית הספר למדע המדינה, אוניברסיטת חיפה

בשנים האחרונות הייתה עדנה לאלי זעירא. חוקרים דוגמת ד"ר יגאל קיפניס, עיתונאים דוגמת אמיר אורן, ואנשי טלוויזיה דוגמת מנהל מחלקת התעודה בערוץ הראשון ועורך "מבט שני", איתי לנדסברג, שיחרו לפתחו, פרסמו את דבריו והפכו אותו, במובן מסוים, ל"סלב" של מלחמת יום הכיפורים. ביטוי למעמדו זה ניתן, למשל, ביום העיון על המלחמה במרכז למחקרים אסטרטגיים באוקטובר 2013. מכל המשתתפים היה זה הוא שמשך את מרב תשומת הלב ורוב דיווחי התקשורת על אותו יום התמקדו בו ובעימות שהיה או לא היה בינו לבין צבי זמיר. ביטוי אחר למעמדו המיוחד היה הפיכתו לפרשן מוסמך של מחדלי המודיעין ב"לא תשקוט הארץ" – סדרת הדגל של הערוץ הראשון לציון ארבעים שנה למלחמה. כמעט למותר לציין שהעובדות כביכול שהציג היו חסרות שחר.

גם לפני כן ניתנו לזעירא הזדמנויות רבות לומר את דברו. החשובה שבין אלה היא הוצאת ספר זיכרונותיו על המלחמה, **מיתוס מול מציאות**, שפורסם לראשונה ב-1993 וזכה למהדורה נוספת ומורחבת ב-2004. הספר עורר שאלות ויצר ויכוחים. אפשר לומר עליו דברים רבים, אבל התעלמות ממנו לא הייתה. בינתיים גם התפרסמה עדותו של זעירא בפני ועדת אגרנט. גם שם הוא הציג את גרסתו לאשר אירע במלחמה. זו העדות המפורטת ביותר שניתנה בפני הוועדה. זעירא, שהיה העד הראשון שהופיע בפניה, היה גם העד היחיד שקיבל ממנה מכתב אזהרה ונקרא לעדות חוזרת לאחר שעדים שהופיעו אחריו, סתרו את מה שאמר תחת שבועה. כל החומר הזה זמין באינטרנט לכל דכפין.

לאור כל זאת ולאור העובדה שהציבור בישראל נחשף לגרסאות זעירא הרבה יותר מאשר לגרסת כל אחד אחר מהמעורבים במחדל (שרובם הלכו לעולמם בעשור שלאחר המלחמה), נשאלת השאלה מה הטעם בסדרת ראיונות נוספת עם זעירא – במיוחד כזו המקבלת את חסות המל"ם ופותחת את סדרת הפרסומים של המכון למחקר מודיעין ומדיניות. שאלה זו מקבלת משנה תוקף לאור שתי

עובדות נוספות: עובדה ראשונה היא שכל גרסאות זעירא על המלחמה נגועות בשקרים ברורים. דברים אלה אמורים לא רק בספר שכתב או בראיונות שנתן לאנשי התקשורת, אלא גם בעדויותיו בוועדת אגרנט (תחת שבועה כמובן) או בעדותו (גם כן תחת שבועה) בפני המשנה בדימוס לנשיא בית המשפט העליון, תיאודור אור, ששימש כבורר בפרשת הדלפת זהותו של אשרף מרואן. מדוע, אם כן, לקיים סדרת ראיונות נוספת עם מי שכבר הוכיח את עצמו כשקרן סדרתי?

מדוע מי ששיקר בנושאים הרגישים ביותר, לגולדה, לדין ולדודו ערב המלחמה, הסתיר מוועדת אגרנט את האמת, הכחיש את אחריותו למעשים שעדויות ברורות הוכיחו כי הוא אחראי להם בעדותו מול תיאודור אור, וסיפר סיפורי אלף לילה ולילה לכל אותם חוקרים ומראיינים שמסובות שונות לא ניסו כלל להתמודד עם שקריו – מדוע שהוא יספר את האמת דווקא לאבירים ברקאי? כאן יש לומר כי שאלותיו של ברקאי בכמה סוגיות מרכזיות היו נוקבות בהחלט והוא לא הרפה מזעירא עד שזה הודה כי אכן יכול להיות שטעה. אבל, לטעמי, אין צורך שזעירא עצמו יודה בכמה טעויות כאשר כל מטען העדויות ופסקי הדין כבר מוכיח את אשמתו. במובן הזה, לא זו בלבד שהתרומה של הקובץ לחקר האמת על מלחמת יום הכיפורים שולית אלא שהיא בעיקרה שלילית.

העובדה השנייה נוגעת לכשלים האתיים של אלי זעירא.

זעירא עשה **במודע** את המעשים החמורים ביותר שעשה אי פעם איש מודיעין במדינת ישראל (ואיני מכיר דבר דומה גם במדינות אחרות). מסיבות שאינן כרוכות בחומרת מעשיו הוא לא הועמד לדין על כך. ערב המלחמה הוא **שיקר למקבלי ההחלטות בעניין הפעלת האמצעים המיוחדים ומידע אחר שהיה יכול להביאם להעריך בצורה שונה את ההסתברות למלחמה**. הגושפנקה הסופית לקביעה הזו ניתנה לאחרונה עם פרסום מכתב האזהרה שהוציאה נגדו ועדת אגרנט ב-10 בפברואר 1974.

במעשיו אלה הוא גרם במודע לכך שההחלטות שקיבלו גולדה, דין ודודו על בסיס הנתונים שהציג בפניהם, במיוחד בדיוני ה-5 באוקטובר, הוטו לכיוון של הקלה במשמעות ההערכות המאיימת של צבאות מצרים וסוריה על גבולות ישראל. **זעירא גם חשף את זהותו של אשרף מרואן כמקור מוסד**, כפי שקבע חד-משמעית פסק הבוררות של תיאודור אור מה-27 במרס, 2007. בקשה לחקור את אחריותו של זעירא להדלפת זהותו של מרואן הוגשה למשטרת ישראל על ידי עמוס גלבוע, יוסי לנגוצקי וצבי זמיר. המשטרה בדקה את העניין ביסודיות, חקרה את כל הנוגעים בדבר והמליצה חד-משמעית על העמדת זעירא לדין. אנשי הפרקליטות המליצו המלצה דומה.

בסופו של דבר החליט היועץ הממשלתי, יהודה וינשטיין, לא להעמידו לדין בשל התיישנות התלונה וגילו המופלג של זעירא. עם זאת, מכתב ההסבר של וינשטיין להחלטתו לא הותיר סימני שאלה רבים ביחס לאשמתו של זעירא.

בגלל הרקורד של זעירא כשקרן מועד בענייני מלחמת יום הכיפורים, כל ריאיון נוסף אתו הופך כל ניסיון להבין מה קרה שם באמת לקשה יותר לביצוע ומטמין מוקשים בדרכם של חוקרי העתיד של אירועי המלחמה. בגלל הפשעים שפשע זעירא, המל"ם טעה, לדעתי, בכך שנתן את חסותו לקובץ הראיונות של ברקאי. כי בכך המל"ם, שהוא הגוף המייצג בצורה המוסמכת ביותר את אנשי קהילת המודיעין בדימוס, נתן לגיטימציה למי שבגד בצורה ברורה בעקרונות היסוד של המודיעין הישראלי וגרם נזקים כבדים למדינת ישראל.

ועתה, לגופם של הראיונות עצמם.

הביקורת הזו אינה מתייחסת כלל לדבריו של זעירא. יכול להיות שגם הוא כבר אינו מבחין בין אמת לשקר וממילא אינני מצפה שמי ששיקר לרמטכ"ל, לשר הביטחון, לראש הממשלה, ולשופטים עליונים, יאמר את האמת דווקא לאבירם ברקאי. הבעיה העיקרית בעיניי היא עם שאלותיו, הרהוריו ומסקנותיו של ברקאי. לא עם הכול. יש מקומות שבהם הוא עשה עבודה טובה, ודאי טובה לאין ערוך מכל מי שראיין את זעירא בעבר. ועדיין הריאיון הזה מחזק הרבה אי-אמיתות לגבי המלחמה. זאת, הן בגלל שאבירם מציג עצמו חזור ושנה כקטגור נוקב והן בגלל חסות המל"ם לספר. שהרי מה יאמר לעצמו ההדיוט שיקרא אותו? אם אלה דברי המאשים ודברים אלה קיבלו את הגושפנקה של המל"ם, חזקה עלינו שזו האמת הצרופה.

לא אתעכב גם על מכלול מחשבותיו, שיפוטו ומסקנותיו של ברקאי לגבי זעירא האיש. זעירא האיש ותחושותיו השונות צריכים לדעתי לעניין את טורי הרכילות של המלחמה ועוללותיה. לעומת זאת, כן מעניין אותי להבין מדוע אדם אינטליגנטי וחריף כמוהו נופל לטעויות שיפוט מקצועיות ואתיות כל כך חמורות, כי לסוגיות אלה יש השלכות משמעותיות על יכולתם של קציני וארגוני מודיעין להתמודד עם כשלי שיפוט גם בעתיד. לצערי, לא מצאתי שלכל הגיגיו של ברקאי על זעירא יש תרומה רלוונטית לנושא.

כמובן שבמסגרת זו אין אפשרות להיכנס לכל פרט ולכן אתיחס רק לנקודות מרכזיות בעיניי:

1. זעירא, אישית, טעה מקצועית. אין ויכוח על כך. אבל בשורת הראיונות שערך אתו ברקאי חוזרת ונשמעת המילה "אתם", כאילו מדובר בטעות קולקטיבית

של אמ"ן ובמיוחד אמ"ן מחקר שהחטיא את העומד בראשו. עוד אחזור לזה בהמשך, אבל כדי להבין עד כמה הערכתו **האישית** של זעירא הייתה שונה מהערכת אמ"ן מחקר, חשוב לציין שבישיבת המטכ"ל שנערכה כ-24 שעות לפני פרוץ המלחמה הסביר זעירא שאם הערבים יעשו משהו זה יהיה **מהלך מוגבל**: מחטף ברמת הגולן ואולי הפגזה או פשיטה מוסקת בתעלה.

הערכת אמ"ן מחקר בשלב הזה הייתה שאם הם יעשו משהו, זו תהיה **מתקפה כוללת ולא מהלך מוגבל**. כלומר, הערכת החסר של זעירא בשלב קריטי זה הייתה חמורה הרבה יותר מזו של אמ"ן. היו לה גם השלכות משמעותיות. יום למחרת, לאחר שקיבל הוראה מפורשת מהרמטכ"ל להתכונן למלחמה היום, הבהיר אלוף פיקוד דרום למפקד האוגדה הסדירה בסיני, אלברט מנדלר, שמשהו עומד לקרות הערב, אבל לא ברור מה: אולי גמר תרגיל, אולי פתיחה באש, אולי חידוש מלחמת ההתשה, אולי גם מלחמה כוללת "אם כי הדבר אינו נחשב כסביר". כאשר נשאל גונן בעדותו בוועדת אגרנט מדוע הציג למנדלר הערכה שונה לגמרי מזו של הרמטכ"ל, אמר כי הושפע מדברי זעירא אתו דיבר ואשר המשיך להעריך עד הרגע האחרון (בניגוד להערכת אמ"ן מחקר) שמלחמה כוללת אינה אפשרות סבירה.

2. ברקאי קובע כבר בראשית דבריו שזעירא הפך ל"בובת הוודו" שלנו (15), "תרנגול כפרות" (17) וקרוב (34-35). "תרנגול הכפרות", כמו שאנחנו יודעים היטב, לא עשה דבר רע ואנו משתמשים בו כדי למרק את חטאינו. אלי זעירא עשה דברים רעים רבים עליהם לא שילם כלל את המחיר. במובן הזה הוא בדיוק ההפך מקרבן, בובת וודו, או תרנגול כפרות. בין אם ברקאי התכוון לכך או לא, הוא יוצר מסגור (framing) שמהרגע הראשון מתחיל לטהר את זעירא מאשמה.

3. בשאלתו השנייה לזעירא (עמוד 17), קובע ברקאי: "אין בינינו חילוקי דעות בנוגע לסדרת הכשלים האג"מיים שקדמו למלחמה". במילים אחרות, חלק גדול מהכישלון הוא תוצר של הכשלים האג"מיים. אינני יודע עד כמה בקיא ברקאי בספרות על ההכנות למלחמה. לעניינינו חשוב בעיקר הפרק על "כחול-לבן" בספרו המצוין של שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים** (עמודים 32-142). עולה ממנו בבירור שכל תכניות המלחמה התבססו על התרעה של 48 שעות לפחות ולכן אף אחת מהן לא הועמדה למבחן בפועל ולא הייתה יכולה להתברר ככשל. כל מי שחקר את הקרבות ברמת הגולן (כולל, אני מניח, ברקאי עצמו), מעריך שאם סד"כ (סדר הכוחות) "סלע" היה שם בפרוץ המלחמה, הסורים לא היו

עוברים. כמעט כל מי שחקר את המלחמה בדרום מעריך שאם מערך "סלע" היה פרוס בתחילת המלחמה, המצרים לא היו חוצים את התעלה או, לכל היותר, היו משתלטים על השטח עד ציר "לקסיקון". רוב חוקרי חיל האוויר במלחמה (כולל ברקאי עצמו), רואים בהפסקת מבצע "תיגר" בדרום וביציאה ללא הכנה למבצע "דוגמן" בצפון בבוקר ה-7 באוקטובר את שורש הכשל בהפעלת חיל האוויר במלחמה. לא כך תוכננה המלחמה נגד מערכי הטק"א. לכן, קביעתו של ברקאי על כשלים אג"מיים, אינה מבוססת על הבנה מקצועית, עושה עוול למתכנני המלחמה וממילא ממעיטה במשקלו של הכשל המודיעיני.

4. עמודים 19, 25-27 וגם בהמשך: זעירא חוזר ואומר שלא היה מידע על כך שהמצרים שינו את תכניותיהם והחליטו לצאת למלחמה בלי להמתין למטוסים. ברקאי אינו מתמודד עם הטענה הזו וממילא מקבל אותה. אבל כמו שאנחנו יודעים היטב, לפחות שלושה מקורות מצוינים מסרו על החלטת המלחמה המצרית מסוף אוקטובר 1972, על הכוונה לצאת למלחמה בדצמבר ואחר כך במאי, ועל תהליך התכוננות מואץ למלחמה, בלי להתייחס כלל לעניין המטוסים. מקורות אלה, במיוחד "חותל", היו המקורות שעל בסיס המידע שהעבירו עד אוקטובר 1972 גובשה התפיסה שראתה בהשגת מטוסי תקיפה ארוכי טווח תנאי ליציאה למלחמה. אבל כאשר העבירו מידע שסתר את התפיסה הזו, אמ"ן התעלם ממנו. ההתעלמות הזו כוללת גם ידיעה מפורשת של "חותל" מה-3 ביוני 1973, על כך שהמצרים החליטו לוותר על עליונות אווירית ובכוונתם להתמודד עם עליונות חיל האוויר הישראלי באמצעות מערך הנ"ם שממערב לתעלה, פיצול פעילות חיל האוויר של ישראל בין חזית הגולן וחזית התעלה והשגת הפתעה. לי לא ידוע על דיונים מיוחדים שנערכו באמ"ן מחקר ובלמד"ן בעקבות הגעת ידיעה זו שסתרה לחלוטין את התפיסה הישראלית בדבר תנאי הסף המצריים ליציאה למלחמה. זעירא מטעה כאן לאורך כל הדרך וברקאי אינו מעמיד אותו על הטעייתו. ממילא מתקבעת ה"אמת החדשה": לא היה מידע על השינוי בקונספציית המלחמה המצרית ולכן טעינו.

5. בעמודים 20-21 מתמקד ברקאי בסיפורו של רמי לונג. גרסת זעירא אכן נכונה אבל ההתמקדות בלונג כחריג היחיד מאששת את קביעתו של זעירא (19) ש"אף אחד" באמ"ן מחקר לא קם. האומנם? האם לא היו חריגים בצורה של זיז, יערי, קותי, דודו בניה, סודאי, גלבוע וכדומה? האם כל מחלקת המחקר דיברה בקול אחד ברור? ודאי שלא. אבל זה הרושם שנוצר, במיוחד כאשר לקראת סוף הספר ("ראש בראש", עמודים 147-153) כל שאלותיו של ברקאי מנוסחות

בצורה שממנה עולה בבירור שכל מחלקת המחקר חשבה, דיברה וטעתה כגוף אחד.

6. עמודים 32-33, 36-38: ברקאי יוצר את הרושם כאילו המהלך המדיני שניסו המצרים ליזום בפברואר 1973 בפגישת חאפז איסמעיל עם קיסינג'ר המשיך לעמוד על הפרק עד פרוץ המלחמה. ברקאי אמנם מראה יפה כיצד זעירא היה בסוד כל המהלכים המדיניים, אבל בפועל היוזמה המצרית מפברואר גוועה כאשר סאדאת הבין שארה"ב אינה מתכוונת ללחוץ על ישראל לפנות את סיני. לכן, הפגישה הבאה בין איסמעיל לקיסינג'ר בחודש מאי בפריז הייתה פגישה ריקה מתוכן ושני הצדדים הבינו זאת. ספציפית, ברקאי מעלה מסר ישראלי לסאדאת שאומר לו: "תמתין עד אחרי הבחירות שלנו באוקטובר ונפתח משא ומתן" ותשובה כביכול שקיבלה גולדה שבה נאמר ש"המצרים אינם מוכנים לחכות עם פתיחת התהליך המדיני עד אחרי הבחירות בישראל". להד"ם.

7. עמודים 64-67: **השינוי בתכנית המלחמה המצרית.** לתפיסה הישראלית את תכנית המלחמה המצרית משקל מרכזי בהבנת מקורות הכשל המודיעיני. אמ"ן המשיך להעריך, לאורך כל הדרך, שיעד המלחמה המצרית הוא להגיע לפחות עד מעברי הגידי והמיתלה. כדי להשיג יעד זה, יהיה על כוחות היבשה המצריים לחרוג מתחום פרמטר ההגנה של מערך הנ"ם ממערב לתעלה, ועל חיל האוויר המצרי יוטל לפגוע בבסיסי חיל האוויר של ישראל כדי למנוע השמדת כוחות היבשה בתקיפות אוויר. מכיוון שלמצרים לא היו מטוסים שיכלו לפגוע בבסיסי חיל האוויר הישראלי ומכיוון שאלה לא היו צפויים להגיע לפני 1975, ברור שמצרים אינה יכולה לצאת למלחמה עד אז.

היום ידועים הדברים האלה:

- (1) על פי המקורות המצריים, לאחר שהתקבלה ההחלטה לצאת למלחמה בלי להמתין למטוסים, שונתה תכנית המלחמה ("גרניט" לסוגיה) כך שתתאים לתנאים החדשים. במקום מהלך פתיחה של כיבוש עד כעשרה קילומטר מזרחית לתעלה על ידי חמש דיביזיות חי"ר ומיד אחר כך ניצול הצלחה על ידי דיביזיות 4 ו-21 לשם כיבוש המעברים עד מוצאם המזרחי, הוחלט לבצע רק את השלב הראשון, להיערך להגנה ולהדוף את מתקפות הנגד הישראליות, ואם ייווצרו תנאים נוחים – להמשיך לשלב שני. זוהי תכנית "הצריחים הגבוהים" שהגה שאזלי והייתה ידועה רק למעטים במצרים.
- (2) הרמטכ"ל שאזלי ומפקדי הארמיות התנגדו לביצוע השלב השני מלכתחילה,

אפילו אם יבשילו התנאים. גם במהלך המלחמה, כאשר התנאים היו נוחים בהרבה משציפו, הם המשיכו להתנגד. במלחמה, סאדאת כפה זאת עליהם ולכן ביצעו, כמי שכפאם שד, את מתקפת ה-14 באוקטובר שלא דמתה כלל למתקפה שתוכננה בתכניות "גרניט";

(3) בבוקר ה-6 באוקטובר הגיע מידע, מהמפגש שנערך בלילה עם מרואן, על התכנית המוגבלת. הוא הופץ בלקט מידי ב-13:45;

(4) למרות המידע החדש, המשיך אמ"ן עד ה-9 באוקטובר להעריך את מהלכי המלחמה המצריים על פי תכנית "גרניט" ולא לפי התכנית החדשה.

אני מודה כי בניגוד למה שסברתי בעבר, הידיעה על שינוי מפורש בתכנית המלחמה הגיעה אכן רק בבוקר יום המלחמה עצמו. ועם זאת, היו לא מעט ידיעות שהגיעו לאמ"ן ואשר היו צריכות לעורר ספקות ביחס לתקפותה של התכנית להגיע עד המעברים. כללית, לאחר שנפלה החלטת סאדאת בסוף אוקטובר 1972, החל לזרום מידע על כך שמצרים מתכוונת לחדש את האש בפרמטרים מוגבלים מאשר בעבר, על כך שסאדאת נחוש לעשות זאת, ועל כך שגם אם אנשי הצבא מתנגדים הם ימלאו את הפקודות. קונקרטי, היו ידיעות שמהן ניתן היה להסיק שעניין השלב השני הופך לפחות מרכזי.

הידיעה החשובה ביותר במסגרת זו היא ידיעת "חותל" (3 ביוני, 1973), שאמרה במפורש שמצרים ויתרה על השגת עליונות אווירית. מתוך הידיעה עלה בבירור שנטרול עליונות חיל האוויר הישראלי יוטל על מערך הנ"ם שהיה יכול לספק הגנה יעילה רק לטווח של עשרה קילומטר. המצרים ציפו שפיצול המאמץ של חיל האוויר בין החזית הצפונית לדרומית והשגת הפתעה יסייעו להם להתמודד עם העליונות האווירית הישראלית. לידיעה זו שלוש משמעויות מרחיקות לכת במיוחד: א) היא מצביעה על כך שכל התפיסה שנשענה על מידע קודם, בעיקר מאותו מקור, שמצרים לא תצא למלחמה לפני שתהיה לה כמות מטוסי תקיפה מספקת לתקיפת בסיסי חיל האוויר, אינה תקפה יותר. במילים אחרות, המצרים בשלים לצאת למלחמה כבר עכשיו; ב) הידיעה הצביעה על נואשות המצרים ועניינם לצאת למלחמה מוקדם ככל האפשר, שהרי אחרת, מדוע שיוותרו על מה שנתפס בעיניהם עד עתה כתנאי הכרחי ליוזמה התקפית; ג) מכיוון שהמצרים ביטלו את המהלך שנועד להגן על כוחות הקרקע מעבר למטריית המגן של סוללות הנ"ם ממערב לתעלה, סביר להניח שהם יגבילו את התקדמותם, כך שלא יחרגו מהטווח הזה, קרי התקדמות של כעשרה קילומטר לתוך סיני. זו אכן ספקולציה אבל היא נובעת באופן טבעי מהמידע החדש.

הבעיה היא שגם הידיעה הזו, שהייתה צריכה לזעזע את אמות הספים, לא שינתה את אווירת השאננות. ככל הידוע לי, היא לא הביאה לדיון מחודש בתקפות הקונספציה וגם לא לגל תדרוכים חוזרים מאמ"ן מחקר ולמד"ן בבקשה לפרט יותר את הנושא. וכך, בדיון מטכ"ל ב-24 בספטמבר העריך ראש אמ"ן כי עד 1975 לא תהיה למצרים כל יכולת תקיפה אווירית שתאפשר להם לצאת למלחמה וסביר להניח שגם אם ישיגו יכולת כזו היא תהיה מינימלית, ולכן הם יימנעו מהתקפה לפחות עד 1978.

כאן ראוי לציין כי על בסיס אותו חומר שהיה זמין לאמ"ן, הסיק ראש המוסד שפני המצרים לתכנית מוגבלת שתתאים ליכולותיהם הצבאיות. כך אמר במהלך ישיבת ה-18 באפריל אצל גולדה וכאשר קיבל ממרואן ב-5 באוקטובר את הידיעה על כך שבשלב ראשון תוגבל המתקפה המצרית לכיבוש של עד עשרה קילומטר, ללא המעברים, הוא ראה בכך "את התנאים המוכרים לנו". זמיר גם הסביר עם שובו לארץ ב-7 באוקטובר את עקרונות התכנית המצרית כפי שאכן התבצעו בפועל. מכאן נובע שאפשר היה להסיק מהמידע הזמין שחל שינוי מהותי בתכנית המצרית, אלא שהגורמים הרלוונטיים באמ"ן כשלו בהסקת המסקנה הזו ולכן המשיכו להאמין עד הרגע האחרון שמלחמה אינה אפשרית. כלומר, הייתה כאן פחות בעיה של מידע ויותר בעיה של כשל חשיבתי.

8. עמודים 80-81, **הסגרת זהותו של מרואן**: יש פסק בורר חד-משמעי של המשנה בדימוס לנשיא בית המשפט העליון, תיאודור אור. המסמך במלואו פתוח לכול. ברקאי ידע על הפסק והוא מוזכר בריאיון. חבל שהוא גם לא קרא אותו, כי אור לא קבע שזעירא הדליף לאהרון ברגמן, אלא לסופר האמריקאי הווארד בלום, לעיתונאי רונן ברגמן, ולחוקר הישראלי אפרים כהנא. מכיוון שברקאי לא הכיר את פסק הבורר, הוא אפשר לזעירא לשובבו בכחש וכך גם לנקות את עצמו מהמעשה השערורייתי שעשה.

9. עמודים 82-83, מרואן כ"סוכן כפול": (1) איש עסקים מצרי, מוחמד נוצייר שהיה נשוי לבתו של מי שהיה מפקד חיל האוויר המצרי, בגדאדי, ונמנה על חוג חבריו של מרואן, נפגש עם מרואן ב-5 באוקטובר בלונדון. בריאיון לטלוויזיה המצרית לאחר מותו של מרואן הוא הסביר שלמרואן נודע שהמלחמה תפרוץ ב-6 באוקטובר, רק במהלך פגישתם. אם ברקאי היה בקיא בפרטי הפרשה הוא היה יכול להעמיד (כפי שאכן עשה בלא מעט מקרים), את זעירא על חולשת טענתו שמרואן נמנע בכוונה מלהודיע מראש על תאריך המלחמה; (2) "גארבו", הסוכן הכפול אותו מזכיר זעירא, אכן הודיע לגרמנים ברגע האחרון

שהפלישה תהיה בנורמנדיה, אבל זאת רק כדי להודיע להם זמן קצר אחר־יהיה באזור קאלה. שמדובר במבצע הונאה והמאמץ העיקרי של בנות הברית את הגרמנים בשאלה הגדולה יותר – היכן תהיה הפלישה. במקרה שלנו, לא זו בלבד שמרואן העביר התרעת מלחמה, אלא שהוא גם נתן את התאריך ואת פרטיה המבצעיים כפי שהתבצעו בפועל. אינני יודע אם זעירא מכיר את סיפור "גארבו" לאשורו. ברור שברקאי, שמודיעין אינו תחום עיסוקו, אינו מכיר אותו ולכן לא היה יכול לומר לזעירא שההשוואה אינה במקומה.

10. עמודים 97-104, עניין ה"אמצעים המיוחדים": בסך הכול ברקאי מטפל בנושא הזה בצורה טובה יחסית ובכל זאת: (1) דדו שאל את זעירא פעם או פעמיים, ב-1-2 באוקטובר, (כלומר לפני שזעירא נפל למשכב) אם הערכתו לגבי התרגיל המצרי נשענת גם על מה שעובר באמצעים וקיבל תשובה חיובית. (2) כפי שיוסי לנגוצקי הבהיר בהזדמנויות שונות, יש הבדל משמעותי ביותר בין בדיקת כשירות האמצעים (שזה מה שנעשה בליל ה-4-5 באוקטובר עם הוראת סגירה ב-06:00), לבין שימוש מלא בהם לשם הפקת אינדיקציות למלחמה. (3) המעשה החמור ביותר הוא התנהגותו של זעירא ביום שישי, כאשר ברור שגולדה, דיין ודדו מחכים לקבל אינדיקציות מהאמצעים כדי לקבל החלטות נוספות והוא אינו אומר שהאמצעים לא פועלים, או לפחות שאין מהם הפקת מידע. כל הנקודות האלה אינן זוכות להארה הראויה בשאלותיו של ברקאי, וחבל, כי זו (כעולה מהתייחסות ועדת אגרנט לכך) הסוגיה החשובה ביותר בכל סיפור המחדל של מלחמת יום הכיפורים.

11. עמודים 127-133: **ידיעת "יחמור"**: (1) מכיוון שברקאי לא עבד באמ"ן מחקר, הוא מקבל כלשונה (עמודים 130-131) את טענת זעירא שלא ידע שמדובר בשגריר העירקי. הרעיון שראמ"ן יקבל ידיעה כזו ולא יבדוק מי המקור אינו עולה על הדעת; (2) זעירא גורס (עמוד 131) שכבר אמר בדיון באותו יום אצל דיין שהרוסים חושבים שהולכת להיות מלחמה. אכן, הוא אמר זאת בדיון באותו יום (דווקא אצל גולדה), אך על כך הוסיף: האפשרות הזו "לגמרי לא סבירה" אך הרוסים חושבים כך "כיוון שאין הם מכירים טוב את הערבים". חבל שברקאי לא הכיר מספיק טוב את פרטי הדיונים כדי להעמיד את זעירא על שורש הטעות שהוא סירובו של זעירא לקבל את האפשרות שהוא עצמו טועה. (3) בהערת שוליים בעמוד 127 מסתמך ברקאי על פתיחת עדותו של בן-פורת בוועדת אגרנט כהוכחה לכך שזעירא צודק בטענתו שבן-פורת לא צלצל אליו

בחמש אחרי הצהריים כדי לדווח על הידיעה. בכך אין חדש. גם בספרו טען בן-פורת שצלצל לאריה שלו ולא לזעירא. אבל לדברי ראובן ירדור, שהיה עם בן-פורת כאשר זה דיווח על הידיעה בטלפון, בן-פורת דיבר עם זעירא וגם ביקש אישור לגייס אנשי מילואים ל-848. ודאי שלא היה מבקש זאת מאריה שלו. זה מקרה קלסי של תיק"ו ולכן פסיקתו החד-משמעית של ברקאי אינה במקומה.

12. עמוד 148, **מרואן והתרעת המלחמה**: ברקאי טועה. לא סגדו למרואן בעניין התרעת מלחמה. זעירא אמר שבנה את התרעת המלחמה על האמצעים המיוחדים; דדו אמר שלא סמך על מרואן בעניין התרעת מלחמה אלא על האמצעים; כל העדויות בוועדת אגרנט מאששות שגם מקבלי ההחלטות האחרים חשבו כך (וברקאי מתייחס לזה באופן חלקי) וכך עולה גם מהפרוטוקולים של ישיבות יום שישי. לכן עניין הסגידה אינו במקום ויוצר מיתוס בלתי ראוי.

13. עמוד 148, **משמעות האמצעים**: בניגוד לטענת ברקאי אי-אפשר לדעת אם ניתנה משמעות גבוהה מדי ליכולת ההתרעה באמצעות "האמצעים המיוחדים" כי הם כמעט לא הופעלו עד פרוץ המלחמה. בהחלט יכול להיות שאם היו מופעלים במלואם בשבוע שלפני המלחמה, הם היו מניבים מידע התרעתי רב שהיה משכנע אפילו את זעירא לחשוב מחדש על כל הנושא. במובן זה, ברקאי כושל כאן כשל לוגי דומה לזה שבו כשל כאשר תלה קולר האשמה בכשלי המלחמה בתכניות מבצעיות שלא עמדו כלל למבחן.

לסיכום, השיח בין ברקאי לזעירא לא הציג כל עובדה חדשה. הוא הציג פרשנויות רבות, אבל לא ברור לי מדוע הן אמורות לתרום "לשיח מפרה לרבות ביקורתי" בתחומי העניין של עבודת המודיעין, כמופיע בהגדרת תפקידו של המכון לחקר מודיעין ומדיניות. זהו שיח בין אלי זעירא, שקרן מדופלם בענייני מלחמת יום הכיפורים, ובין אבירם ברקאי שאינו איש מודיעין ולא למד את התחום. והתוצאה, בעיניי, היא כפולה: הכנסת "רעשים" נוספים למערכת לימוד אירועי 1973 והעמדת קשיים נוספים בפני מי שירצה להבין מה קרה שם באמת; ומתן לגיטימציה לזעירא, שבסופו של דבר מוצג כ"תרנגול הכפרות" שלנו על טעויות אמ"ן מחקר, המוסד, אג"ם, ומקבלי ההחלטות במלחמת יום הכיפורים.

הייתי שבוי ב"קונספציה"

תא"ל (מיל') עמוס גלבו

רח"ט מחקר באמ"ן, לשעבר

לא הייתי מגיב על מאמרו של חגי מן, קמ"ן פיקוד צפון במלחמת יום הכיפורים, אילו הסתפק בדברי ביקורת/שבח/ויכוח עם תוכן הריאיון שקיים אבירם ברקאי עם ראש אמ"ן במלחמה, האלוף (דימוס) אלי זעירא. אבל, לצערי, מאמרו הפך לכתב קטרוג אישי חריף נגד האלוף (דימוס) אבי יערי שהיה ראש ענף 5 (האחראי לסוריה) במלחמה. ותוך כדי הטחת האשמות באבי יערי, כמייצג אישית את כישלון אמ"ן, רומם חגי את עצמו ואת פיקוד צפון, כאלו שהתריעו בפני התקפה סורית, מול מחקר אמ"ן, ויערי כמייצגו, שדבקו ב"קונספציה".

אבי יערי יגיב מצדו על האשמות שתולה בו חגי. אני, שהייתי רמ"ד צבאי סוריה בענף 5 משנת 70 ועד סוף שנת 72, שלקראת המלחמה הייתי במחלקה בסיסית, אך פקדתי רבות את ענף 5 הקרוב אליי, וכשעה לפני פרוץ המלחמה התמניתי לסגנו של אבי ויחד עשינו במלחמה – רוצה ברשימה זאת:

- להגיד כמה מילים על אבי והערכותיו ערב המלחמה.
- לגעת בשתי נקודות עקרוניות ומהותיות העולות מדברי חגי: השימוש בידע, והערכת המודיעין של פיקוד צפון, או: לאיזו פעולה התקפית הוכן סד"כ הפיקוד ברמת הגולן.

כמה מילים על אבי ערב המלחמה

הסעיף הכבד ביותר בכתב האישום נגד אבי הוא שהיה חלק מתזמורת הקונספציה האמ"נית, מייצג נאמן שלה. לא ספקן ולא פקפקן.

אז קודם כול סיפור מעדות אישית.

באחד הימים, בראשית אוקטובר 73, סרתי למשרדו של אבי בענף 5. היו שם הרמ"ד הצבאי, קותי מור, והרמ"ד המדיני, איציק כהנא. "אבי למעלה אצל אריה שלו, רמ"ח מחקר, עם הסקירה שכתבנו בעקבות הידיעה של מקור X על התכנית הסורית לתקיפה ברמת הגולן ועל מצב ההכנות לביצועה", הם שחו לי. קראתי את הידיעה, קראתי את עיקרי הסקירה שבלשון עברית הכי פשוטה נתנה את תמצית

דברי המקור המעולה וקבעה כי זה משתלב עם כל מה שמתרחש בשטח, ומשמעות הדבר שסוריה יוצאת למלחמה כוללת, אך לא תעשה זאת בלי מצרים. התחלנו לשוחח ולפתע נכנס אבי, בידיו הסקירה, פניו אדומות, עיניו ממש דומעות. התיישב, זרק את הסקירה על השולחן והפליט: "הם סירסו אותה, הם כפו עליי", ותפס את ראשו בשתי ידיו. העפתי מבט בסקירה ועיניי חשכו: כולה מחיקות בעט אדום.

וטו אדום הוטל על דברי הכפירה של אבי והענף שלפיהם סוריה יוצאת למלחמה. הסבירו לו שם למעלה, בראשות המחקר, כי סוריה אכן לא תצא למלחמה בלי מצרים, אבל במצרים יש תרגיל והיא לא יוצאת למלחמה. ולכן משמעות מערך החירום בסוריה היא הגנתית. נקודה!

יהודה פורת, איש מודיעין אוויר, שהיכרותו עם אבי הייתה דרך ההשתתפות בדיונים, העיד על אבי (בריאיון לברקאי) ש"הוא לא היה שקט וחזר ואמר שאינו לוקח סיכונים". ואני, שהכרתי את אבי בעבודה יומיומית, מקרוב, בשעות קשות, יכול להגיד בלב שלם כי לא היה ספקן כאבי, באופיו, בחינוכו, בדרך עבודתו; אבי היה חריג בתזמורת של הקונספציה, הניגון שלו היה תמיד לצד השמא ולא הברי שכל כך אפיין, למשל, את יונה בנדמן ז"ל ואת אלי זעירא.

אם יש משהו שאבי כואב עליו ומייסר עצמו, הוא שלא עלה בדעתו באותן שעות קשות של כפייה ולחץ, להגיד לראשות המחקר: מכיוון שאנו רואים בוודאות שסוריה מכינה עצמה למלחמה, ואתם אומרים שסוריה לא תצא למלחמה בלי מצרים, הרי פירוש הדבר כי במצרים אין תרגיל והיא יוצאת למלחמה!! כלומר, להפוך את המשוואה! עוול נעשה לאבי, כן ממש עוול.

על השימוש בידע

חגי חוזר כמה פעמים כי לא ידע את המשמעות (שהיא כי סוריה יוצאת למלחמה) של הורדת חטיבה משורינת 47 מאל-חמה, במרכז סוריה, אל דרום רמת הגולן; וכי מידע בעניין זה של המשמעות לא הועבר אליו מענף 5. דהיינו, כאילו בתחילת אוקטובר ירד משמים המידע בדבר המשמעות והוא לא הועבר לקמ"ץ פיקוד צפון. ארגיע את חגי. גם אריה שלו, רמ"ח מחקר, לא ידע. הוא לא ידע כי כנראה שכח, לא זכר, מתוך ים המידע שהיה צריך לשחות בו. וזאת למה?

כי המידע על המשמעות של ירידת חטיבה 47 לחזית, אם וכאשר תרד, הופץ בצורה הכי גלויה בקרב כל בעלי העניין בקהילת המודיעין, בכללם כמובן פיקוד צפון, כמעט שנה לפני המלחמה. בהקשר זה אעיר כי תוצרי תחקור חמשת השבויים

הסורים שחטפנו במבצע "ארגז" ב-1972, הועברו כמובן לפיקוד צפון ושימשו בסיס מעולה לידע על הצבא הסורי, בראש ובראשונה על תכנית ההגנה שלו. לכן, כאשר הפיקוד ידע כי מסוף ספטמבר מוציאים בהדרגה את החטיבה ממחנה הקבע שלה, והובהר ב-2 באוקטובר כי היא ירדה לדיביזיה 5 הסורית בדרום רמת הגולן, לא ענף 5 באמ"ן מחקר היה צריך להגיד לחגי מה המשמעות. אנשיו מ"מדור המערך" היו צריכים להגיד לו!! הוא עצמו חדש בתפקיד (רק מאוגוסט 1973) ובאופן הכי טבעי לא היה לו זמן לשבת בניחותא וללמוד.

קציני המערך שהיו ב-1973, היו צריכים להפנות את תשומת לבו להיסטוריה של חטיבה 47. היסטוריה שהחלה עם הקמתה ב-1971 ודווקא באל-חמה. אין לי מושג האם אכן קציני המערך באותה תקופה ידעו על ההיסטוריה של החטיבה וייעודה. וכאן אני מגיע לנקודה ארגונית-מחקרית יסודית: ארגון המידע על הקשריו השונים והמסועפים, בצורה קלה לשליפה (אז, מהכרטיסיות או עזרים אחרים), ובצורה המאפשרת להנחיל אותו מדור לדור. כל זאת למה? כדי שההיסטוריה בנושא עיסוקו ואחריותו לא תתחיל עבור איש המודיעין מהיום בו הוא נכנס לתפקידו.

בו בזמן צודק חגי בהחלט בכל מה שנוגע לאי-הפצת ידיעות לפיקוד. אכן, הייתה זאת רעה חולה כאשר לפני מלחמת יום הכיפורים סוגים מסוימים של מידע שבסיווג גבוה לא הופצו לפיקודים. רעה חולה זאת תוקנה, בין שאר התיקונים, לאחר המלחמה.

הערכת המודיעין של פיקוד הצפון, או מה הונחל לגייסות

חוזר חגי וקובע כי לפי הערכתו כקמ"ן צפון, כל הידיעות מעידות על התכונות סורית לתקיפה, והערכה זאת התקבלה על ידי אלוף הפיקוד, האלוף חופי. בשל כך, הפיקוד דרש תגבורות וקיבל אותן. אכן כך הוא, אין על כך עוררין. בזה נבדל פיקוד צפון מפיקוד דרום ומהערכת אמ"ן הכתובה.

אבל, השאלה היא לאיזו התקפה סורית ציפה פיקוד צפון?

תמונת המודיעין שהייתה בידי הפיקוד הראתה על ריכוז של למעלה מ-800 טנקים ו-800 קנים ארטילריים בקו החזית ברמת הגולן, קידום סוללות טילי קרקע-אוויר לחזית רמת הגולן, קידום ציוד גישור למעבר תעלת הנ'ט שלנו, קידום מטוסי תקיפה מעומק סוריה לאזור דמשק, קידום דיביזיות השריון ממחנות הקבע שלהן לעבר חזית רמת הגולן, הכנות התקפיות ברורות לאורך כל קו החזית (כמו הכנת עמדות ארטילריה קדמיות, מיקום פלוגות טנקים מול צירי פריצה).

כל אלו בצד ידיעות "זהב" של יחידה 154 על המתקפה הסורית. כן, אסור לשכוח

את התרומה הכבירה של יחידה זאת להתרעה קונקרטית על ההתקפה הסורית העומדת לבוא.

ידיעות אלו היו כמובן בידי פיקוד צפון, כצרכן העיקרי. לשון אחרת, גם אם "ביטויי אי-השקט" של אבי יערי לא הגיעו לפיקוד, כפי שכותב חגי, הרי שהפיקוד לא נזקק להם. הוא היה כאותה אנטילופה הרואה את הברדלס מתגנב חרש בין השיחים לקראת הזינוק הגדול. האנטילופה יודעת שהברדלס יתנפל עליה כדי לטרפה.

כאן אני חוזר לשאלה שפתחתי בה: מה הייתה הערכת המודיעין לגבי דרכי הפעולה של "הברדלס" הנמצא בהכנות אחרונות לקראת הזינוק? האם יפעיל את כל שלוש הדיביזיות המתוגברות שלו עם כמעט אלף טנקים להתקפה כדי לכבוש את כל רמת הגולן (פשוט "לטרוף" אותה)? האם יסתפק רק בכיבוש מחצית רמת הגולן? האם יתקוף רק את דרומה או צפונה? ודרך פעולה אפשרית אינה מתייחסת לכוונות האויב, אלא לדרכים השונות שבהן הוא מסוגל להפעיל את כלל היכולות שלו מול יכולות האויב העומד מולו.

ב-5 באוקטובר 1973, מה אמרה הערכת המודיעין של הפיקוד לגבי דרכי הפעולה של כלל היכולות הסוריות שעמדו מול כוחות הפיקוד? איני יודע! איני יודע כי לא ראיתי מסמכים בנושא זה, משהו כתוב. אבל ישנן עדויות טובות מה חשב אלוף הפיקוד שסמך ידו על הערכת המודיעין שלו. בספר **הסורים על הגדרות, פיקוד הצפון במלחמת יום הכיפורים**, הוצאת "מערכות", 2008, עורך ראשי דניאל אשר (חברי המערכת היו האלופים חופי ושמחוני, תא"ל אברהם בר דויד ואל"ם חגי מן) בעמוד 56 כתובים הדברים האלה:

"הפיקוד הורה לכוחותיו להיערך אל מול פעולה סורית אפשרית. בתדריך למפקדים במהלך הלילה (שבין 5-6 באוקטובר), הודיע אלוף פיקוד צפון יצחק חופי למח"טים כי למחרת עלול לפרוץ 'יום קרב' ארטילרי. בקרב שיתפתח ישתתפו שני גדודים מחטיבה 188 והכוחות הנוספים שכבר עלו לרמת הגולן. אפשרות נוספת שחזה הייתה ניסיון סורי לבצע 'מחטף' דרך פתחת קוניטרה לתפיסת העיר קוניטרה, או דרך פתחת כודנה-רפיד לעבר תל פארס".

במילים אחרות, לא התקפה סורית רבתי, על שלל אפשרויותיה, אלא רק "יום קרב" וניסיונות מחטף קטנים בקרבת קו החזית. רק למחרת, 6 באוקטובר, כאשר הגיעה ידיעת אשראף מרואן, הנחה האלוף חופי (עמוד 63 בספר לעיל) להתכונן למלחמה ולא ל"יום קרב".

ומה ידעו החיילים והמפקדים בקו החזית על הצפוי להם מצד הסורים? בספר **על בלימה** של אבירם ברקאי, על חטיבה 188 במלחמת יום הכיפורים, נכתב בעמוד

74: "יום ששי, 5,0900 אוקטובר, בלשכת בן שוהם (מח"ט 188) כמו אצל החיילים בשטח היה זה יום ששי רגיל (כמעט) לחלוטין. בלשכת המח"ט לא ידעו דבר וחצי דבר על רצף ההתרעות המודיעיניות שזועקות למלחמה". ובקבוצת פקודות בליל 5-6 אוקטובר בגדודי החטיבה, נאמר: "מחר צפוי ככל הנראה יום קרב, אולי יום קרב גדול יותר מהרגיל, אולי אפילו ניסיון מחטף". האם ביום שבת, 6 באוקטובר, הוחלף הדיסק מ"יום קרב" למלחמה? מה שברור למדי הוא שהתקיפה הסורית הכוללת עם שלוש דיביזיות מתוגברות בטנקים, גיהנום ארטילרי, תקיפות אוויר - הייתה משהו שכמעט אף אחד לא ציפה לו.

לסיום, אני מעוניין להעלות נקודה מהותית. ברבות השנים התרבו "המתריעים" לסוגיהם. לפי מיטב ידיעתי, לגבי החזית הסורית לפחות, איש לא בא ודפק על השולחן אצל מפקדיו הבכירים (אלוף הפיקוד, ראש אמ"ן, רמטכ"ל, סגן רמטכ"ל) ואמר להם שהצבא הסורי עומד לפתוח במלחמה ועל פי היכולות שריכז יש אפשרות שהוא יתקוף עם כך וכך דיביזיות וכמעט אלף טנקים.

אני רוצה להעיד לפחות על עצמי. כאשר נודע לי על הורדת חטיבה משורינת 47 לחזית, ועל רקע הקונטקסט הכולל של ההכנות הסוריות, ניתנה לי הזדמנות, כמעט בדרך מקרה, להביע את עמדתי בפני רמ"ח מחקר, אריה שלו, וצמרת המחקר. אמרתי בטונים גבוהים שהורדת החטיבה וקידום טנקי גישור לחזית, מצביעים בבירור שהסורים יוצאים למלחמה, לא הגנה ולא בטיח.

עמדתי נדחתה, כמעט בגסות. אבל, לא רצתי לראש אמ"ן כדי לצעוק בפניו, והייתי יכול לעשות זאת! למה? כי עמוק בלב, עמוק בתודעה, התקשיתי להאמין שהסורים אכן יפתחו במלחמה כוללת שמטרתה כיבוש רמת הגולן. הייתי שבוי ב"קונספציה". לא זאת של אמ"ן, אותה בכלל לא הכרתי.

הייתי שבוי ב"קונספציה", בפרדיגמה הלאומית הגדולה: שהערבים לא יעזו לצאת למלחמה כי הם יפסידו; שצה"ל הוא צבא חזק שיביס את צבאות ערב; שיש לנו חיל אוויר אולי הכי טוב בעולם; שאנחנו בני אלים והערבים סתם מפגרים, שהסדיר יצליח לבלום. רק ביום שבת בצהריים, 6 באוקטובר, כאשר הוזעקתי לענף 5 לשמש סגנו של אבי, וראיתי את מפת הפענוח של החזית הסורית מגיחת צילום של 5 באוקטובר אחר הצהריים - התנפצה אצלי הפרדיגמה עם הרבה דפיקות לב ותהייה: איך נצא מזה?

לא "צעקנו" מספיק לפני המלחמה, כדי לשנות את הערכת אמ"ן

אלוף (בדימוס) אביעזר יערי

רח"ט מחקר, לשעבר

להפתעתי ולכעסי המובן, מצאתי בחוברת "הדים" שהוצאה לאור בעקבות הראיונות של אבירם ברקאי עם אלי זעירא, מאמר פרי עטו של חגי מן, המשמיץ אותי ואת עבודת הענף (5) שעמדתי בראשו בעת מלחמת יום הכיפורים. הדבר נעשה בלי לאפשר לי תגובה ומבלי שמקומו של מסמך זה ב"הדים" יהיה מוצדק. הופעתו של מאמר זה ניתנת להתפרש כאילו מדובר במדיניות המכון שהוציא המסמך לאור. מטענותיו של חגי מן עולה כאילו ראשי אמ"ן (שלו וזעירא) לא שמעו ממני או מהמחקר, דבר לפני המלחמה, ואני מבקש לשתף את קוראי "הדים" או כאלה שלא קראו המסמך וחושבים בטעות, בדברים האלה:

1. כמה ימים לפני פרוץ המלחמה נכחתי בישיבת מחלקת המחקר בראשות אריה שלו, אליה הביא עמו יונה בנדמן, ראש ענף מצרים במחקר, את אלברט סודאי (ראש המדור המדיני בענף) כדי שבישיבה תישמע גם דעה אחרת, דעתו של סודאי, שהייתה הפוכה מזו של בנדמן.

סודאי הסביר באותו מעמד כיצד הוא קורא את הידיעות ממצרים כמצביעות על הכנות וסימנים למלחמה קונקרטיה והדברים ידועים. את התשובה שקיבל, אינני מפרט. החשוב הוא שהייתה פתיחות להציג את גישת סודאי בישיבה ושאריו שלו ישב אז בראש הדיון ושמע גם דעה אחרת.

2. שלושה ימים לפני המלחמה, דיווחתי על המצב בחזית הסורית ועל ירידת חטיבה 47 מחומס לחזית ופריסת גשרי הצליחה מול מכשולינו בחזית. נאלצתי אז לעזוב את הישיבה ועמוס גלבו, סגני בענף, נשאר והסביר את מה שהכיר מחקירת שבויים סורים בכירים (שלכדנו לא מכבר בגבול בלבנון) ושהסימנים שדיווחתי עליהם פירושם הכנות סוריות לתקיפת בחזית הגולן. הוא אמר זאת בישיבה בקול רם, למרות הביקורת שהושמעה, באוזניו של אריה שלו ובאוזני כל משתתפי הישיבה.

3. לאחר ישיבת המחקר ביום שבת (יום הכיפורים), שהייתה האחרונה לפני המלחמה והסתיימה בצהריים, נשאר אריה שלו לוויתור אחרון עמי על השתתפות הצבא הסורי במלחמה שעליה כבר היו, כידוע, ידיעות מהימנות. דעתו של שלו הייתה שהסורים ימתינו לראות אם יש הצלחות למצרים לפני שיחליטו להתערב במלחמה. דעה זאת הייתה פרי ניסיונו כקמ"ן פיקוד הצפון בתקופה שלפני מלחמת ששת הימים. מול דעה זו הוא שמע ממני דעה נחרצת, שהייתה גם דעת ענף 5 שבראשו עמדתי באותה עת, שסוריה הכינה ביסודיות את המלחמה כדי לתקוף בו זמנית ובתיאום עם מצרים. זו פעם שלישית ששלו שומע בשיבותיו דעה אחרת משלו. ועל כך נכתב כבר בספרות.
4. ביום שישי, 5 באוקטובר, בישיבה שנערכה אצל ראש אמ"ן, דנו בין השאר על אמצעי איסוף נוספים בהתחשב במצב בחזיתות. דרשתי ממנו שבשל סכנת המלחמה יאשרו לנו לבצע גיחת צילום נוספת לחזית הסורית. ראש אמ"ן אישר. ואמנם לעת ערב, הוצאנו על סמך הגיחה הזו לקט מיוחד, שקבע כי הסורים נכנסו לעמדות קרב. הלקט הגיע לראש אמ"ן ונעצר אצלו, יחד עם ידיעות אחרות, "עד שנשמע מצביקה זמיר".
5. ביום חמישי, ה-4 באוקטובר בערב התכנסו ראשי הענפים 5 (אנוכי) ו-3 (שהיה ממונה על הערכת מדיניותן של המעצמות), לדון במתן הסבר (ב"לקט" מחקרי מיוחד) ליציאתן הדחופה של משפחות המומחים הסובייטים מסוריה. בוויכוח שהתפתח, פנינו לאריה שלו כי לא יכולנו להסכים בינינו. הוא הצטרף לישיבה ולבסוף הוציא מתחת ידיו לקט דחוף לכל המעוניין ובו שני הסברים אפשריים: את מה שטענתי אנכי, שהוצאתן החפוזה של משפחות המומחים היא סימן מובהק להערכת הרוסים שעומדת לפרוץ מלחמה - הוא הציג כאפשרות ב'. את מה שטען רע"ן 3 - שמדובר בסכסוך נוסף בין הסובייטים לערבים, הסבר שכנראה נראה לו סביר יותר - הוא הציג כאפשרות א'.
6. בתחילת השבוע הראשון של אוקטובר, "זכיתי" בתאריכים 1-3 לקבל שתי נזיפות מפי אריה שלו על שהזהרתי על דעת עצמי, בשחר ה-1 באוקטובר, את פיקוד הצפון שעומדת לפרוץ מלחמה ושלפי הידוע לי, היא אפשרית בתחילת השבוע. בין אם הייתי ראוי לנזיפה או לא, אכן הזהרתי את פיקוד צפון אף שהידיעה על כך נמסרה לי אחר חצות על ידי יונה בנדמן, שהוסיף על דעת אריה שלו שאין בידיעה כל חידוש ואין בה התרעה. השילוב בין הידיעות על

מצרים ועל סוריה, האיר לי שורה של ספקות קודמים וביניהם, גם דברי חוסיין לגולדה ארבעה ימים קודם.

הגתתי אז למסקנה שונה ושיהיה ברור – את הפירוש המחמיר לדבריו של חוסיין למדתי מפיו של נציגנו בשיחות אלה – זיזי קניאזר – מבלי שאמר לי מה המקור. באותה שעה, לא כך פירשו ראשי המדינה את דבריו של חוסיין.

הם הסבירו אז לגולדה שלא היה בכך חדש. רק לאחר המלחמה, לידיעת חגי, החלו לקרוא את שיחת חוסיין ולפרשה מחדש. החלטתי כי דחוף להזהיר מידית את הפיקוד ולפי השיחה הלילית עם חגי התרשמתי שגם אותו הטרידה השאלה בדבר כוונותה המיוחדת של סוריה למלחמה. אולי הייתי ראוי לנזיפה על שהערכנו מחקרית (בענף 5) שסוריה לא תצא למלחמה בלי מצרים ועתה נמצא לי הפתרון, אך ודאי שאי־אפשר להסיק מכך שאריה שלו שנזף, לא שמע דעה אחרת משלו על המלחמה הקרבה. חשוב להזכיר כי ביקורו של חוסיין הביא לידינו את תכנית המלחמה הסורית בגולן – ועל כך כתבנו סקירה שאת מעלליה מספר עמוס גלבוה בנפרד.

אגב, אריה שלו, נזף בשנייה, רשמית, יומיים אחר כך. והננזפים, רע"ן 5 וקמ"ן פיקוד הצפון. הדיה של הנזיפה הגיעו לוועדת אגרנט, והללו זכו בדו"ח הוועדה – כל אחד מהם – להערכות שאין להם להתבייש בהן. ראו להלן.

והנה בא חגי מן, קמ"ן פיקוד הצפון במלחמה, ומספר בחוברת "הדים" ששתקתי בעת הנזיפה המשותפת, ועל כך מבסס את הנחתו ששתקתי בכלל כלפי שלטונות אמ"ן. באותו יום, בניגוד למסופר, הוא יכול היה להגיד דבר אחד מן השניים (אם אמנם אמר דבר כלשהו, אינני זוכר):

א. הוא יכול היה לומר שצדקתי בהתרעה שנתתי בידי ביום ראשון כי עומדת לפרוץ מלחמה ואיננו ראויים לנזיפה בשל כך.

ב. יכול היה להתלונן שאזהרתי ביום ראשון הייתה שגויה, שכן עד מועד הנזיפה לא פרצה מלחמה. אני מניח הנחות אלה, ששונות לחלוטין מדברי חגי, משתי סיבות:

א. התלונה עלינו, כשהגיעה לידי של שלו, יצאה תחילה מפיו של מפקד פיקוד הצפון ומשם הועברה לשלו לביצוע (ומכאן שגם חגי היה בין הננזפים על ידי מפקדו הנערץ). ואגב, אם עתה בא זעירא ומצהיר שלא שמע אף דעה אחרת ממחלקת המחקר, אין ספק ששמועות על קיומה הגיעו גם הגיעו אליו בדרך כלשהי.

ב. חגי עצמו, כשהוא כותב בספר **הסורים על הגדרות** על פעולות מודיעין פיקוד הצפון במלחמת יום הכיפורים, מספר שערב יום המלחמה נערכה הערכת מצב במטה פיקוד הצפון וההערכה הייתה שהאויב לא ינסה מלחמה כוללת אלא "פעולות במסגרת 'יום קרב מורחב' או ינסה להגיע להישג פוליטי על ידי כיבוש מוצב ישוב או את עיר המחוז לשעבר, קוניטרה", (עמוד 325). אם זה נכון, וזה נכון כאור השמש, כיצד ידע חגי ארבעה ימים קודם לטעון בעוז בפני שלו שהולכת להיות מלחמה כוללת כשאני, נבוך, יושב ושותק?

בעניין זה ראוי גם לעקוב אחרי הכתוב בספר על חטיבה 188 במלחמת יום הכיפורים שכתב אבירם ברקאי, כדי ללמוד על הכוננות ביחידות הפיקוד והידע המודיעיני שהיה בידם בפרוץ המלחמה בהפתעה. למי שקורא זאת, דרושים הסברים מחגי. אם נוסיף לכך את תלונתו של חגי עלינו על הלקט הבהול שהוצאנו ביום שישי בערב ושנעצר על ידי זעירא כהוכחה לשתיקתנו, והתמונה שלמה.

ואחרון: נכון שענף 5 אמר בריש גלוי שסוריה מכינה מלחמה. על דעת כל הענף, עם יועצים כמו עמוס גלבוע, קותי מור ואיציק כהנא, אמרנו שאמנם סוריה מכינה ומוכנה למלחמה, אלא שהיכרותנו עם הנהגתה מלמדת אותנו שלא תצא למלחמה בלי מצרים.

את הדבר הזה ציטט אפילו אריה שלו, אלא שהפירוש המחקרי שנתן לזה בשם המחקר היה, שמאחר שמצרים אינה מכינה מלחמה, הרי בסוריה אלו צעדי הגנה. חשוב לי להבהיר שאריה עצמו קרא לי אחרי פרוץ המלחמה, ואמר לי שצדקתי - ולכך יש עדים. הוא גם הודה בפניי, מאוחר יותר, שכל עניין הנזיפה לא היה ביוזמתו אלא הנחיה מגבוה. תלונותיו של חגי לא תמו בזה: מצד אחד סיפר שפקודו ידע טוב יותר מכל אחד אחר את מערכי הצבא הסורי והבין את מהלכיו ומהצד האחר הוא מלין על שורת ידיעות שלא הגיעו אליו מאמ"ן.

ייתכן שחלק מהידיעות מהמרכז לא זרמו לחגי או שלא זרמו בזמן, אך אני חושש שכמה מהן פשוט לא נקראו על ידו.

לבסוף, לכל המעוניין: שלא "צעקנו" מספיק לפני המלחמה, כדי לשנות את הערכת אמ"ן - זאת אמרתי אנכי עוד בוועדת אגרנט ב-1974.

האם הייתה בידי אמ"ן תכנית מלחמה מעודכנת?

תא"ל (מיל') ד"ר דני אשר

קמ"ן חטיבה 16 במלחמה,
וחוקר צבאות ערב במלחמת יום הכיפורים

כללי

בין השאר, בפרסום "משק כנפי הטעות", שאל אבירם ברקאי את ראמ"ן במלחמת יום הכיפורים, האלוף אלי זעירא, ובהמשך גם את האלוף צבי זמיר, ראש המוסד באותה עת, האם הייתה בידי אמ"ן תכנית מלחמה מצרית מעודכנת. מתשובותיהם של שני הנשאלים עולות לא מעט סתירות המצביעות על הצורך לברר את הנושא עד תום.

הסוגיה עולה שוב בהתייחסות מאוחרת יותר ב"הדים" ל"משק כנפי הטעות", והפעם דווקא מכיוונו של האג"מיים שאותם מייצג פרופ' אמציה ברעם (סמג"ד טנקים במלחמה). הוא תולה באי-ההבנה של דרך הפעולה המצרית ובהנחלתה למפקדי השדה את הסיבה המרכזית לכישלון בדרך הפעלת הכוח הצה"לי בשלבים הראשונים של המלחמה, ולמעשה להכנסת הכוח הצה"לי התוקף "לתוך מלכודת פתאים רצחנית" שהביאה לתבוסה הגדולה בתולדות צה"ל.

רקע אישי

כמי שעוסק באינטנסיביות במחקר מלחמת יום הכיפורים במהלך שלושים השנים האחרונות, לדעתי, הבעיה המרכזית לפני מלחמת יום הכיפורים ובזמנה, הייתה אכן אי-ההכרה ואי-ההבנה של תכנית המלחמה הערבית (בעיקר המצרית, אך גם זו של הסורים); אי-הבנה שנמשכה עוד שנים רבות לאחר המלחמה.

בסוף שנות ה-70 הייתי עורך "מערכות" ובמסגרת תפקידי נתקלתי בספרו החדש של רמטכ"ל צבא מצרים סעד א-דין אלשאזלי - "חציית התעלה" - שתיאר את שלבי ההכנות למלחמה ואת הדרך לפיה ביצעו המצרים את הצליחה ואת הפעילות הנוספת במהלך המלחמה. כנות ההצגה של החשיבה, התכנית והמהלכים הפתיעה אותי ודרשתי לתרגם את הספר לעברית ולהפיצו בקרב קציני צה"ל. כמה שנים אחר כך התחלתי לחקור ולכתוב עבודת דוקטורט שהתמקדה במחקר תורת הקרב

"המצרית" ויישומה במלחמת יום הכיפורים.¹ ריכזתי וניתחתי עשרות מסמכי שלל צבאיים מצריים ובאמצעותם שחזרתי את המחשבה שעמדה מאחוריהם ואת דרך הוצאתה לפועל.

על תכנית המלחמה המצרית ומטרותיה

על סוגיות רבות נחקרו האלופים זעירא וזמיר כשהופיעו לאחר מלחמת יום הכיפורים בפני ועדת אגרנט וניתן ללמוד רבות עליהן מתוך התחקירים שהותרו לפרסום על ידי ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון במלואת ארבעים למלחמה. אחד הנושאים שבהם לא עסקה ועדת אגרנט היה הדרך הצבאית לפיה תכננו הצדדים הפותחים במלחמה – מצרים וסוריה – לבצעה. תכנית המלחמה המצרית עברה שינויים מספר במהלך השנים שמאז מלחמת ששת הימים, דרך מלחמת ההתשה ועד לערב מלחמת יום הכיפורים: מכוונה "להחזיר בכוח את מה שנלקח בכוח" שתורגמה על ידי המערכת הצבאית המצרית, ובראשה שר המלחמה פאוזי, עד לאחר מלחמת ההתשה, לתכנית מבצעית של כל כיבוש כל סיני.²

התכנית לכיבוש סיני – על פי פאוזי

מרשם מתוך תרגיל מצרי לכיבוש כל חצי האי סיני

- 1 העבודה יצאה לאור כספר **לשבור את הקונספציה**, הוצאת משרד הביטחון, תל אביב, 2003. הספר תורגם לאנגלית ויצא לאור בארצות הברית *The Egyptian Strategy for the Yom Kippur War*, MacFarland, Jeferson, North Carolina, U.S.A., 2009. היא צוטטה בכמה מקומות ב"משק כנפי הטעות".
- 2 ראו ספרו של שר המלחמה המצרי מחמד פאוזי, **מלחמת שלוש השנים**, זיכרונות, דאר אל מסתקבל אל ערבי, קהיר, 1984.

מ-1970 ובימיו של שר המלחמה צאדק, הוכנה תכנית מצומצמת יותר שכוונה להגיע לעומק של כ-70 קילומטר עד מעבר לשטחים החיוניים של לב סיני במרחבי ביר גפגפה וביר תמדה. תכנית זו, שאמ"ן הכירה, שונתה לפי הנחייתו של סאדאת לשר המלחמה החדש איסמעיל עלי שהתמנה באוקטובר 1972 כמחליף אולטימטיבי לצאדק. הוא טען כל העת כי צבא מצרים אינו יכול לפתוח במלחמה בתנאים הנוכחיים (ראו הקונספציה שהתגבשה במקביל במצרים – עד לאותה עת – ובאמ"ן עד לערב מלחמת יום הכיפורים).

איסמעיל עלי, בסיועו של הרמטכ"ל שאזלי וראש האג"ם גמאסי, אכן צמצמו את המתווה ופיתחו תכנית שעיקרה, לטענתי, צליחת התעלה מזרחה ובניית מערך הגנה בעומק של 8-10 קילומטרים משפת התעלה, מוגן בחסות טילי הקרקע-אוויר והארטילריה ומוגבר באמצעי נ"ט, כולל טילי ה"סאגר", מטולי ה-R.P.G. והמוקשים, לריסוקן של התקפות הנגד המשוריינות של צה"ל.³ תכנית זו, גם אם הגיעה לגורם מודיעיני כלשהו לפני המלחמה, לא הייתה מוכרת באמ"ן ולא כל שכן למפקדים בשדה.⁴

שלוש דפ"אות אמ"ן ודפ"אות פד"ם הוצגו לפני המלחמה:

- כיבוש כל סיני – דפ"א לא ריאלית.
- כיבוש סיני עד מעבר למעברים ולעומק של כ-70 קילומטר – זו התכנית שאותה מציג יונה בנדמן גם בחלוף עשר שנים למלחמה (למשל, במאמר ב"מערכות" על אודות התכנית המצרית).
- מחטף / כיבוש מוצב בגדת התעלה – דפ"א סבירה.

בכל אלה לא נזכרה תכנית של צליחה הכוללת את רובו של צבא מצרים, לכל רוחב הגזרה ולעומק של רק 8-10 קילומטרים.

במשך כל השנים ובספרו, טען אלי זעירא כי על אף הכשל בהערכה בדבר פרוץ המלחמה, ידע אמ"ן לספק את התכנית המבצעית שתכננו ועל פיה פעלו צבאות מצרים וסוריה. לדבריו, הוא החזיק בתכנית המצרית שאותה למד כשוכנס לתפקידו, שנה לפני המלחמה, וזו קרמה עור וגידים לעיניו. על פי זעירא, תכניות המלחמה של

3 התכנית ובה הוראות מפורטות, כמעט לכל חייל צולח, קובצה בהנחיה 41 של הרמטכ"ל שאזלי ממרס 1971.

4 על השינויים בתכנית המלחמה המצרית עמדתי בפרוטרוט במאמרים ב"מערכות", בעבודת הדוקטורט שלי ובספרי **לשבור את הקונספציה**, כאשר תיארת את תכנית המלחמה המצרית החדשה ואת התגבשותה כמענה לתפיסת ההגנה הישראלית בחזית סיני.

מצרים וסוריה הונחו על שולחנם של המפקדים, ולא היא.⁵ למעשה ובלי ידיעתו, שונתה התכנית המצרית בעקבות הנחיות סאדאת מאוקטובר 1972 ובחודשים ינואר-מרס 1973 היא שופרה ומשימותיה קוצצו. היא יועדה לבצע מהלך צבאי מוגבל ביעדיו, שיביא לשבירת הקיפאון.

בשיחותיו עם ברקאי (עמוד 64) משחזר זעירא את שנאמר בזמנו על אודות התכנית המצרית: אמרו... אנחנו הולכים לכבוש את כל סיני; שלב א' עד למעברים. באותו עמוד מציין זעירא כי למיטב ידיעתו לא התפתח דיון באמ"ן מחקר בדבר פעולה מלחמתית כוללת בעלת יעדים מוגבלים (זה שמה של עבודת הדוקטורט שלי), ומוסיף ברקאי (עמוד 65) שאריה שלו טען שלפי מקורות טובים מאוד, התכנית המצרית הייתה להגיע עד למעברים (בטווח של לפחות 30-40 קילומטר) ולא לטווח של 15-20 קילומטר. לדברי זעירא (עמוד 67), סמכנו שאם יהיה שינוי כלשהו בתכנית המלחמה המצרית נדע עליו.

גם שנים לאחר המלחמה לא היו תכניות אלו מוכרות לראש אמ"ן האלוף זעירא (ראו ספרו **מיתוס מול מציאות**) לא לראש המחקר באמ"ן תא"ל שלו ז"ל,⁶ לא לרע"ן 6 האחראי על מחקר מצרים סא"ל יונה בנדמן (ראו מחקריו במחלקת היסטוריה על אודות תכנית המלחמה המצרית), ולא לחוקרים הצבאיים שמתחתיו או לאלה שהיו אחראים לצבא המצרי במודיעין פיקוד הדרום.⁷ גם תא"ל יואל בן-פורת, מפקד יחידת ההאזנה במלחמה, שבמחקריו הפנימיים בצה"ל אסף כל פיסת מידע על אודות ההתרעה למלחמת יום הכיפורים, לא הכיר אותן.

למעשה, התכניות לא היו מוכרות לחוקרי מחלקת היסטוריה ולמפקדי צה"ל עד להצגת מחקרי, וגם אז לא התקבלו בקלות, במשך שנים רבות.

בריאיון שערך ברקאי עם האלוף זמיר, טען האחרון (עמוד 71) שתכניתו החדשה של סאדאת, שתיארה יציאה למלחמה בעלת יעדים מוגבלים, הגיעה מאשרף מרואן, הוצגה לראש הממשלה (עמוד 73) והועברה גם לזעירא ולכלל אמ"ן.

בהתבסס על מחקרי, המוסד לא "עלה על" ולא העביר לאמ"ן או לקובעי המדיניות ולמתכנני הלחימה בצה"ל מידע רלוונטי בדבר שינוי תכנית המלחמה המצרית וצמצום מטרותיה ובאחת גם שינוי בדרך הפעלת הכוחות:

5 אלי זעירא, **מיתוס מול מציאות**, ידיעות אחרונות, תל אביב, 1993, עמוד 166.
6 אריה שלו, **כישלון והצלחה בהתרעה**, מערכות, תל אביב, 2006.
7 ראו עדויותיהם של אל"ם גרא, תא"ל לברן, אל"ם קניאזר (זיזי), (שגם היום משוכנע שהמצרים התכוונו לעבור את המעברים) ואל"ם רוזנפלד (יענקיל), (עמודים 69-70).

שקופית שהצגתי לפורום ספ"כ של צה"ל (ארבעים שנה למלחמת יום הכיפורים) לפיה לא הבינו בצה"ל את התכנית המצרית לפני המלחמה כמו גם שלושים שנה אחריה

- לא כשהתקבלה ההחלטה על ידי סאדאת והועברה למתכננים – באוקטובר 1972.
- לא כשהסתיים התכנון הבסיסי במשרד המלחמה ובמטה הכללי המצרי – בינואר 1973.
- לא כשהבשיל התכנון המפורט במטכ"ל המצרי – במרס 1973.
- ואפילו לא במהלך התכנון וההכנות לביצוע עד ערב המלחמה.

בשנים האחרונות החל ראש המוסד האלוף זמיר לטעון כי ארגונו העביר לאמ"ן את התכנית החדשה במהלך השנה בה שונתה, ולא היא. במאמר פסקני שהתפרסם

ב"הארץ" כבר ביום ג' 25.9.2012 כתב פרופסור אורי בר יוסף,⁸ שהתמחה במודיעין לקראת מלחמת יום הכיפורים, בהסתמך על ספרו של ראש המוסד בעבר צבי זמיר **בעינים פקוחות**,⁹ כי תכנית המלחמה המצרית והסורית המעודכנת עמדה לרשות ישראל כבר בפברואר 1973. על טענה זו חזרו ראש המוסד ואנשיו באירועים שונים לציון ארבעים שנה למלחמה והם ממשיכים לטעון אותה גם כיום.

למיטב ידיעתי, תכניות אלו לא עמדו לרשות צה"ל (באמצעות אגף המודיעין) לא באוקטובר 1972 כשהחל השינוי, לא בפברואר 1973, כשלטענת זמיר ואורי בר יוסף הועברו מפה לאוזן מצבי זמיר לגולדה מאיר ובמקביל (כך על פי התבטאויות בשנתיים האחרונות) גם לכספות המחקר באגף המודיעין. תכניות אלו לא היו בידי הצבא בפרוץ המלחמה באוקטובר 1973 וגם לא במהלכה.¹⁰

במאמרו הרחב ב"הארץ" ב-29 בנובמבר¹¹ 2013 מנסה שבתי שביט, לימים ראש המוסד, לסכם את הפרשה ולהוכיח שוב כי המוסד עשה את שלו ורק "החכמים באמ"ן" הם שהביאו לליקוי המאורות ערב מלחמת יום הכיפורים ובמהלכה. את ההוכחות לדבריו הוא מבסס על העובדה ש"הייתי שם", כמשקיף מטעם המוסד ליד ראש אמ"ן לפני המלחמה וכמלווה של זמיר בפני "ועדת אגרנט".

שביט מביא מסמוך מעניין של "הדרך למלחמה" אך הוא יסכים עם כולנו שההתרעה "האמתית" הגיעה מהמוסד לשולחנם של הקברניטים ולגורמי המחקר באמ"ן רק בבוקר בו פרצה המלחמה. ומה באשר לשינויים בתכנית המלחמה המצרית, שינויים שאם היו מגיעים בזמן אולי היו משנים את תכנית המלחמה של צה"ל ואת דרך ניהולה?

שביט טוען במאמרו (את המסמכים שהציג אינו רוצה ואינו יכול לחשוף לעיני הציבור) שהמוסד סיפק 23 התרעות חד-משמעיות ואיכותיות על תכנית המלחמה המפורטת ורק חוקרי אמ"ן "הרבים" לא הבינוה. שבתאי שביט מעיד על כך שבמוסד

8 אורי בר יוסף, **המוחלל שעוד לא נחקר**, הארץ, 25.2.2012. פרופ' בר יוסף המשיך לטעון גם ב"הדים למשק", עמוד 54, ששלושה מאנשי המוסד העידו לפניו שמרואן העביר את התכנית החדשה בחודשים הראשונים של 1973, אך הפעם הכחיש שטען שצמרת אמ"ן החביאה את "התכנית המוגבלת" מפני מפקדי צה"ל ולטענתו המשופצת "היא רק לא הופצה".

9 צבי זמיר ואפרת מס, **בעינים פקוחות**, דביר 2011.

10 רק בספרו של שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים**, מערכות 2013, עמוד 268, מוזכר כי ב-6 באוקטובר ב-08:00 הגיע לידיעת הרמטכ"ל פירוט של ידיעה לפיה לאחר הצליחה ייעשה מאמץ לתפיסת שטח בעומק של 10 קילומטר וכי אין כוונה להגיע בשלב ראשון למעברים. בשיחה שלי עם המחבר גם הוא אינו זוכר כי אכן ראה ידיעה שכזו.

11 שבתי שביט, **המוסד עשה את שלו**, "הארץ", 29.11.2013.

הבינו והעבירו את השינוי בתכנון המצרי ערב המלחמה – ואני קובע שגם אותו לא הבינו במוסד ולא העבירו לאמ"ן ובאמצעותו לצה"ל גם במהלך 17 ימי הלחימה. גם לאחר המלחמה לא הבינו אנשי המוסד ואפילו לא בדיעבד, כמו רבים מאנשי המודיעין בצה"ל, את משמעות השינוי ואת השלכתו הישירה על תוצאות המלחמה. אילו אספו, קלטו והעבירו מידע כזה בזמן, אפשר שהיה משנה גם את דרך ניהול המלחמה אצלנו ומביא לתוצאות אחרות בשדה הקרב.

שביט קובע כי ראש אמ"ן, שרק לו היה גוף מחקרי – הגדול בישראל – הוא האחראי היחיד למחדל ובנימה של התנצלות מסביר שביט כי על המוסד נאסר לעסוק במחקר המודיעיני ובהערכה. אכן זה היה המצב. באמ"ן "הענק" עסקו שנים בנושא הצבאי המצרי – שלושה קצינים ובהם ראש ענף 6 (שכבר איננו אתנו), הרמ"ד הצבאי שלו ואולי עוד קצין ומש"ק עוזר. במודיעין פיקוד הדרום עסקו בכך, מלבד הקמ"ן, גם ראש חוליית המערך סגן סימן טוב ועוזריו הזוטרים.

כל אלה יחד יעידו כי מכל החומר הרב שהגיע מהמוסד ומסוכנויות האיסוף האחרות (שם עסקו בנושא רבים וטובים) ניתן היה להעריך כי אכן המלחמה תפרוץ אך לא ניתן היה להעריך או לדעת כי המצרים אכן שינו את תכניתם, ולהכין בעקבות זאת את המענה הראוי.

תכניות אלו לא היו מוכרות גם לאלוף זמיר. ההרצאות הראשונות שלי (עשרים ושלושים שנים לאחר המלחמה) על אודות השינויים במטרת המלחמה המצרית ומכאן גם בתכנית המלחמה וביעדיה, זכו לתגובה מידית שלילית של כל אלה שלא הכירוה.

בהרצאה בשנת 1998 בכנס ברמת אפעל, הגיב האלוף זמיר וחזר וטען שהתכניות שהיו בידי התגשמו כשהתריע לקראת ה-14 באוקטובר על העברתן לקראת המשך המלחמה של הדיביזיות המשורינות המצריות (כולל דיביזיה 4 שעד היום לא עברה את התעלה) כדי להטילן לכיבוש המעברים – כשלושים קילומטרים מהתעלה. הוא אף ציין, בהסתמך על ידיעה איכותית, כי ב-13 באוקטובר ינחיתו המצרים כוחות בקו המעברים. על פי התכנית המעודכנת המצרית ששאזלי בספרו ואורי בר יוסף מכנים "הצריחים הגבוהים", אם אכן הייתה בידי המוסד והאלוף זמיר, לא התכוונו המצרים להעביר את הדיביזיות המשורינות אלא רק כסיוע לדיביזיות הח"ר בראשי הגשר, כמו גם לא להנחית כוחות רציניים בקו המעברים.

כל מאמציי למצוא מידע בדבר תכנית כזו במאגרי צה"ל ואמ"ן מלפני המלחמה, עלו בתוהו. גם בחומרי השלל המצריים הרבים שריכזתי, קשה למצוא לה אזכור. הייתה זו תכנית שהתפתחה בהדרגה מאז שהמתכננים המצרים קבלו את הנחית

סאדאת באוקטובר 1972, לפעול רק "על פי יכולות הצבא המצרי". הפירוט הרב ביותר שלה נמצא כאמור בהנחיה 41 של הרמטכ"ל שאזלי ממרס 1973, (חודש לאחר הפגישה של זמיר עם גולדה) לפיה על כל דיביזיית חי"ר מצרית לחצות את התעלה ולבסס ראש גשר בעומק של 8-12 קילומטרים.

את התכנית ואת ההנחיה הזו לא העביר "המלאך", לא הכיר המוסד, לא צבי זמיר ולא כל שכן ראש אמ"ן ומתחתיו מומחי אמ"ן ומודיעין פיקוד הדרום, שהיו אחראים להנחילה לצה"ל.

”הרי האמת לא ידועה לי,

רק הזיכרונות שלי עומדים לרשותי”

ג'ון ויליאמס, אוגוסטוס

פרופ' אורי בר-יוסף

בית הספר למדע המדינה, אוניברסיטת חיפה

המוח האנושי, כפי שאנו יודעים היטב, הוא כלי רב-תענועים שאובד ועובד כל הזמן. הוא מאבד זיכרונות וממציא חדשים. ג'ון ויליאמס, בספרו **אוגוסטוס** על הקיסר הרומאי הראשון, הציג זאת יפה כאשר שם בפי ההיסטוריון המספר את סיפור העלילה משפט מפתח: ”הרי האמת לא ידועה לי, רק הזיכרונות שלי עומדים לרשותי”¹.

ראוי לזכור זאת כאשר קוראים את הריאיון שנתן לאבירם ברקאי האלוף (מיל') שלמה גזית, מי שהחליף בתפקיד ראש אמ”ן את אלי זעירא. כי בניגוד לזעירא, שמשקר על ימין ועל שמאל בגרסאותיו הכתובות, המוקלטות והמוסרטות ביחס לאחריותו למחדל (וברקאי חשף חלק מאלה בראיונות שקיים אתו), שלמה גזית אינו בעל עניין ולכן המטען שהוא מביא לריאיון אינו מטען מוטע במודע אלא מיטב הזיכרונות העומדים לרשותו. הבעיה היא שחלק ניכר ממטען הזיכרונות וההתרשמויות הזה, כפי שהוצג בריאיון, עומד בסתירה גמורה לעדויות המתועדות – הפרוטוקולים של הדיונים ערב המלחמה ובמהלכה ועדויות מקבלי החלטות שניתנו תחת שבועה בפני ועדת חקירה משפטית. ואת ההיסטוריה של המלחמה, כמו כל היסטוריה אחרת, עדיף לכתוב על בסיס תיעוד ממוסמך ולא על פי זיכרונות והתרשמויות סובייקטיביים.

דוגמה קטנה אחת לתענועי הזיכרון ולאשליית הידיעה: גזית מציין בפתח דבריו כי לאחר ששמע בבוקר ה-5 באוקטובר כי כוננות צה”ל הועלתה לרמה ג’ ושמע בדיון מיוחד אצל ראש מחלקת המחקר, אריה שלו, שהערכת אמ”ן היא שאין סבירות למלחמה, הוא מיהר לרמטכ”ל כדי להבהיר בפניו את הערכתו לפיה המדובר במלחמה. בעקבות דברי גזית וידא דדו שגלי צה”ל ייוותרו זמינים ביום הכיפורים.

1 ג'ון ויליאמס, **אוגוסטוס**, תל אביב: ידיעות ספרים, 2013, 13.

מסכת העובדות כפי שהיא עולה מהמסמכים המפורטים שונה: הרמטכ"ל הודיע על החלטתו להעלות את כוננות צה"ל לרמה ג' בישיבה בלשכתו שהחלה ב-08:20. משם הוא הלך לישיבה בלשכת שר הביטחון שנפתחה בשעה 09:00 ונמשכה קרוב לשעה. בפורום זה המליץ שר הביטחון לשקול את האפשרות להותיר את גלי צה"ל פתוחים ביום הכיפורים.² לוח זמנים זה, שאין חולקים לגביו, לא אפשר לגזית הספיק לשמוע שכוננות צה"ל הועלתה לרמה ג', להיות מוזמן לדיון עדכון אצל סגן הרמטכ"ל, להשתתף בדיון, לדרוש בעקבותיו פגישה דחופה עם הרמטכ"ל, להיפגש עם הרמטכ"ל ולהעלות בפניו את הצורך בהשארת גלי צה"ל פתוחים. אין בכך לטעון שכל שגזית אמר שעשה הוא לא עשה.

אינני יודע ואינני יכול לפסוק בנושא. אבל זכות היוצרים על ההצעה להשאיר את גלי צה"ל בכוננות לא יכולה להיות שמורה לו.

הדוגמה הזו שולית לחלוטין להיסטוריוגרפיה של מלחמת יום הכיפורים. חשובות ממנה בהרבה הן כמה טענות מרכזיות של גזית לגבי מקורות הכשל המודיעיני. הן נסמכות על זיכרונו והתרשמויותיו מאירועי התקופה, שהרי הוא לא היה עד לרוב מה שקרה בפועל אלא רק שמע על כך אחר כך. הבעיה היא שטענות אלה עומדות בסתירה גמורה לתיעוד הרלוונטי. ובבִּרְרָה בין תיעוד כתוב ובדוק לזיכרון והתרשמות, העדיפות ניתנת למקור הראשון.

במסגרת תגובה זו אתייחס לארבע טענות מרכזיות לפי סדר הופעתן בריאיון:

- שורש ההשתהות בגיוס המילואים ופריסת הסדיר היה בכך שמקבלי ההחלטות חיכו למוצא פיו של מרואן ועד שלא אמר את דברו, הם לא היו מוכנים לפעול.
- מרואן היה סוכן כפול שהפיל בפח את המוסד והשהה במכוון את התרעת המלחמה עד לרגע שבו כבר לא תהיה אפקטיבית.
- הטעות המודיעינית העיקרית הייתה של מחלקת המחקר ולא של אלי זעירא אישית.
- ספק אם "האמצעים המיוחדים" היו מניבים התרעה אפקטיבית.

"סינדרום מקור הצמרת המובחר"

על פי גזית, מקבלי ההחלטות היו משועבדים למידע שהגיע ממקור הצמרת,

2 שמעון גולן, **מלחמה ביום הכיפורים: קבלת החלטות בפיקוד העליון במלחמת יום הכיפורים**, תל אביב: מערכות, 2013, עמודים 224-225.

אשרף מרואן, "וברגעים הקריטיים של הימים רביעי-חמישי-שישי באוקטובר כולם התייחסו לאשרף כמו לאורקל מדלפי. וזה היה מגדלור הטעות". הטיעון הזה עוסק בלב הוויכוח על האחריות למחדל ונהרות של דיו כבר נשפכו עלינו. שהרי אם גזית צודק, נחלת הטעות היא של גולדה וחבריה להנהגה שהשתעבדו למידע שהעביר מרואן, ושל המוסד שנפל קרבן להונאה מצרית. ממילא גם ברור שאם כך הדבר, אחריות אמ"ן ואחריותו של זעירא, אישית, הופכת לקטנה הרבה יותר. הבעיה עם טענתו זו של גזית היא שכל הטיעוד הקיים מציג תמונה הפוכה לגמרי.

אתחיל דווקא בעדותו של זעירא עצמו:

בדיון ב"מטבח של גולדה" ב-18 באפריל 1973, הוא הבטיח התרעה אופרטיבית (כלומר, כמה ימים מראש) על כוונה מצרית ללכת למלחמה כוללת. כאשר ראש הממשלה שאלה אותו על סמך מה הוא מבטיח זאת, ציין כי אמ"ן יאתר סימנים מעידים ברורים למלחמה והוסיף: "כללית, כאשר כל הצבא המצרי נכנס לפעולה – אנו יודעים על כך"³. אמנם זעירא לא ציין למה כוונתו, אבל בעדותו בפני ועדת אגרנט לאחר המלחמה הסביר: "הביטוח שלי היה מערכת האזנה מסועפת וגדולה. ואמרתי לעצמי: נניח שהם [אנשי המחקר] טועים, אזי אני מוכרח לקבל אינדיקציה שהם טועים באמצעות האזנה. זוהי כל התורה על רגל אחת"⁴.

משירדה מעל הפרק האפשרות שזעירא נסמך על מרואן כמקור להתרעת מלחמה, יש לבדוק עד כמה מקבלי ההחלטות נסמכו על חתנו של נאצר בבואם להחליט אם מלחמה בשער אם לאו. גם כאן התשובה היא חד-משמעית. איש מהם לא ציין בעדותו כי סמך על התרעת מלחמה של מרואן. כולם הסבירו שסמכו על התרעת מלחמה שתבוא ממערכת האזנה של אמ"ן – ממש אותו מקור התרעה עליו נסמך גם זעירא. להלן תמצית עדותם בנושא:

ראש הממשלה: "מאז 1967 הושקעו סכומים ענקיים להבטיח שתהיה התרעה... הקימונו דברים פנטסטיים, וכל זה מתוך, עד כמה שאפשר, להבטיח לעצמנו שתהיה לנו התרעה. וכל הזמן, כאשר דיברנו במשך השנים האלה, תמיד נאמר לנו 'תהיה לנו התרעה'". בהמשך דבריה העידה ראש הממשלה שערב המלחמה הייתה בטוחה

3 אורי בר-יוסף, **הצופה שנרדם: הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה**, אור יהודה: זמורה-ביתן, 2013, עמוד 173.

4 **ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, עדויות ועדת אגרנט**. עדותו של אלוף אלי זעירא – ראש אגף המודיעין – ישיבה בשלוש אחר הצהריים, 9.12.73, עמוד 34.

שאמצעי ההתרעה הזה היה "פתוח" אבל עתה היא יודעת שלא כך היה הדבר.⁵
שר הביטחון: תפיסתו של משה דיין את מרואן כמקור התרעת מלחמה באה לידי ביטוי ברור בדיון שקיים עם הרמטכ"ל בבוקר יום המלחמה. על פי הפרוטוקול (אותו רשם שלמה גזית ואותו הוא מזכיר בריאיון) אמר דיין בתגובה לדרישת הרמטכ"ל לגיוס מילואים מלא: "רק] על בסיס ידיעות של צביקה [זמיר, קרי התרעת מרואן] לא מגייסים את כל המערך".⁶

לעומת זאת הוא הסביר לחברי ועדת אגרנט כי "זה [האמצעים המיוחדים]" היה אחד הבסיסים להנחה שלא ייתכן שבמצרים וסוריה יתכוננו למלחמה – ולא נדע על זה, מפני שיש לנו את האמצעי הזה".⁷ ואכן, על פי עדותו הוא שאל את זעירא בשלושה מצבי מתיחות שונים אם "האמצעים" פועלים ואם הם מניבים התרעה: ב-1 באוקטובר כאשר נפתח תרגיל "תחריר 41" והתקבלה התרעה ממקור איכותי שהתרגיל אינו אלא מסווה למלחמה; ב-5 באוקטובר, בדיון במשרדו; וב-6 באוקטובר ב-06:30 לאחר שהגיעה התרעת מרואן.⁸
 בשלושת המקרים נענה על ידי זעירא שהאמצעים פועלים ואינם מניבים אינדיקציות התרעתיות.

הרמטכ"ל: "אני לא חשבתי את [מרואן] כגורם חשיבות התרעתית מיידית, כלומר לא סברתי [שמרואן] יכול לתת התרעה של שעות, דבר מידי, אבל הייתי בטוח [שמרואן] הוא מקור התרעתי טוב בתחום של ימים".⁹ את יהבו תלה אלעזר ב"אמצעים המיוחדים", כפי שעולה מעדותו בוועדת אגרנט: "כאשר אני הערכת שכן תהיה לנו התרעה, אני התבססתי בעיקר על אותם אמצעים שישנם לנו והם יתנו מידע על הפעולות הנוספות..."¹⁰ חיזוק לדברי אלעזר ניתן על ידי סגן ראש הממשלה, יגאל אלון, שאמר בעדותו כי משיחותיו עם הרמטכ"ל הבין שצפויה התרעה של 48 שעות לפחות.¹¹

ישראל גלילי: בתשובה לשאלה במהלך עדותו בוועדת אגרנט "על סמך מה הייתה מבוססת הרגשת הביטחון המוחלט של אמ"ן בנושא וגם של הרמטכ"ל

5 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות גולדה מאיר – ראש הממשלה, 6.2.74, בוקר, עמודים 67-68.
 6 תמליל השיחה כפי שנרשם על ידי שלמה גזית, **מוסף הארץ**, 1 ינואר 1999.
 7 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות דיין בוועדת אגרנט, 4.2.74, עמוד 11.
 8 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות דיין בוועדת אגרנט, 4.2.74, עמודים 16; 21.
 9 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות רא"ל דוד אלעזר בוועדת אגרנט, 29.1.74, עמוד 52.
 10 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות רא"ל דוד אלעזר בוועדת אגרנט, 29.1.74, עמוד 75.
 11 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות יגאל אלון בוועדת אגרנט, 14.2.74, עמוד 33.

שאנו נקבל התראה ברורה..." השיב גלילי: "אני אמרתי בראשית דברי שאני ידעתי על ההישגים הגדולים בתחום האלקטרוניקה. הם הזינו את הביטחון העצמי שלנו. ביחוד שלא פעם באמצעות המקורות הללו השגנו ידיעות בעלות ערך מכריע".¹²

אף כי די בעדותם של בעלי הדבר להוכיח כי בטענת גזית לפיה תלו את יהבם בהתרעת המלחמה של מרואן אין כל ממש, חשוב להוסיף כאן עוד שתי נקודות: האחת, למרואן לא היה מכשיר קשר. כדי להעביר התרעת מלחמה הוא היה חייב לצאת ממצרים, ליצור קשר עם מפעיליו ולהתריע. ברור שמקבלי ההחלטות המנוסים של ישראל לא היו יכולים להשתית את ביטחון המדינה על שרשרת פעולות כאלה שמידת האקראיות בהן (למשל, מה יקרה אם מרואן לא יוכל לצאת ממצרים?) כה רבה. שנית, גם כאשר נמסר למקבלי ההחלטות ביום שישי לפני הצהריים שראש המוסד נסע ללונדון כדי לדבר עם מרואן בנושא המלחמה, איש מהם לא ייחס לכך חשיבות קריטית – אישוס נוסף לכך שלא ממנו הם ציפו לקבל התרעת מלחמה.

"הפעלת אשרף מרואן זה היה מבצע גאוני של הונאת ישראל"

לטענה שגזית השמיע ולפיה מרואן היה סוכן כפול שנועד להונות את ישראל יש זקן ארוך. היא הועלתה במקור על ידי זעירא עצמו בספרו ב-1993 וחזרו עליה עיתונאים שונים שניזונו מסיפוריו (ובאותה הזדמנות גם קיבלו פרטים על זהותו האמתית של מרואן שאותה סייעו לחשוף).

כל קציני המודיעין האחרים שהיו שותפי סוד להפעלתו של מרואן דחו את גרסת זעירא.

כך, קציני אמ"ן מחקר ב-1973, כולל צמרת המחלקה (אריה שלו, גדעון גרא ואהרון לברן), או ראש ענף 6 שדבק יותר מכל אחד אחר בקונספציה המודיעינית הידועה אך דחה את גרסת ההכפלה, כך ועדות הבדיקה המשותפות לאמ"ן ולמוסד שבדקו את מהימנותו בתקופה שהופעל, וכך גם אנשי המוסד. התמיכה שנותן גזית לתזת הסוכן הכפול של זעירא היא עניין מוזר על כן, שהרי בכך הוא מתייצב נגד עמדתם של כמעט כל אנשי המקצוע שמכירים את הפרשה מכלי ראשון. במסגרת הדיון הנוכחי אין אפשרות להיכנס לכל נבכי פרשת מרואן כדי להסביר מדוע התזה הזו חסרת בסיס.

12 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות ישראל גלילי בוועדת אגרנט, 13.2.74, עמוד 32.

הרחבתי בנושא בכמה הזדמנויות אחרות¹³ וכאן אגע רק בשלוש נקודות. **ראשית**, בניגוד לכל המקרים הידועים של סוכנים כפולים שבהם הצד המפעיל (במקרה הזה, המודיעין המצרי או לשכת סאדאת), סיפרו לאחר מעשה ובגאווה את גרסתם על מעשה ההונאה המוצלח, אין במקרה של מרואן שום פרסום מצרי כזה. כידוע, המצרים מאוד גאים בהישגיהם במלחמת יום הכיפורים ובהצלחתם להפתיע את צה"ל. אם מרואן היה אכן סוכן כפול, ודאי שהיו מתגאים בהישג שאין שני לו בתולדות המודיעין ומסבירים כיצד הצליחו להונות את ישראל. בפועל, הם עדיין שומרים על זכות השתיקה אף כי לאחר מאסרו של מובארק העזו עיתונים מצריים לגלות שהוא היה זה שנתן את הפקודה להיפטר ממרואן ב-2007 בשל העובדה שבגידתו המיטה בושה, בשל קשריו המשפחתיים, החברתיים והעסקיים, על הצמרת המצרית הבכירה.

שנית, כל המידע שמרואן מסר התברר בדיעבד כנכון וככזה שהיה יכול למנוע את ההפתעה לו צמרת אמ"ן הייתה מטמיעה אותו טוב יותר. מרואן העביר את פרטי הוראתו של סאדאת מאוקטובר 1972 לצאת למלחמה בלי להמתין עוד למטוסי תקיפה ארוכי טווח וטילי סקאד, את גלגולי תכנית המלחמה המצרית מאז, את אמצעי המלחמה שהסובייטים העבירו למצרים לקראת המלחמה, מועדים שונים שבהם המצרים התכוונו לצאת למלחמה וברגע האחרון נמנעו מכך, ובסופו של דבר גם את התרעת המלחמה עצמה, זו שהביאה לתחילת גיוס המילואים ארבע שעות לפני פרוץ המלחמה ומנעה, לדעת אנשי מקצוע, את אפשרות נפילת רמת הגולן לידי הסורים ב-7 באוקטובר. מרואן גם העביר בפגישתו עם זמיר ב-5 באוקטובר את פרטי תכנית המלחמה הסודית של המצרים שהייתה ידועה למעטים בלבד בצמרת המצרית ונשמרה בסוד מפני הסורים. שימוש יעיל בפרטי התכנית היה יכול לשבש את המתקפה המצרית, אבל קציני אמ"ן התעלמו ממידע זה לחלוטין עם פרוץ המלחמה ועל כך שולם מחיר יקר. יסבירו נא זעירא, גזית וכל התומכים בתזת "הסוכן הכפול": מדוע היה על המצרים להעביר לישראל מידע שיכול היה לסכן את מאמץ המלחמה העיקרי שלהם אחרי שכבר הצליחו להפתיע אותה?

13 ראו, בין השאר: אורי בר-יוסף, **המלאך: אשרף מרואן, המוסד והפתעת מלחמת יום כיפור**, אור יהודה: זמורה ביתן, 2011, עמודים 333-357; Uri Bar-Joseph, "A Question of Loyalty: Ashraf Marwan and Israel's Intelligence Fiasco in the Yom Kippur War", *Intelligence and National Security*, 2014

שלישית, עד היום לא הצליח איש מתומכי תזת "הסוכן הכפול" לתת הסבר יעיל לשאלה היכן ההונאה. יש כאלה שטענו כי מרואן הונה את זמיר ביחס לשעת פתיחת המלחמה. כיום ידוע שהוא לא ידע שהשעה שונתה ברגע האחרון. יש כאלה הטוענים (כמו זעירא וגזית) שהוא עיכב עד הרגע האחרון את העברת התרעת המלחמה. אבל כיום ידוע שרק בבוקר ה-5 באוקטובר נודע לו שהמלחמה תפרוץ "מחר". ומעבר לכל אלה, הרי ברור שאם מרואן היה באמת סוכן כפול הוא לא היה נותן התרעה כלל, וודאי שלא היה מזעיק את מפעילו ד' קצת פחות מ-48 שעות לפני פרוץ המלחמה ומשתמש במילת הקוד "כימיקלים" שנועדה להתריע על מלחמה מתקרבת. אם היה סוכן כפול, היה מנסה להרגיע את אנשי המוסד ולא להזהירם שהמלחמה בפתח. אבל ההיגיון הזה כנראה לא מדבר אל כל מי שהתקבע באמונה שמרואן היה שליחו של סאדאת.

"אחריותו (האישית של זעירא לכישלון המודיעיני), לדעתי קרובה לאפס"

אין שום אפשרות לדעת כיצד היה נוהג ראש אמ"ן אחר - למשל קודמו בתפקיד של זעירא, אהרון יריב או יורשו, שלמה גזית - כאשר היה צריך להתמודד עם מידע טוב שזרם במשך קרוב לשנה לפני פרוץ המלחמה והצביע על כך שפני מצרים לפתיחה באש גם מבלי שיתמלאו תנאי הסף המסורתיים שלה לכך. זעירא, כידוע, התמיד בהערכתו עד הרגע האחרון, אבל אי-אפשר לשלול על הסף את האפשרות שכך היו פועלים גם קודמיו ויורשיו בתפקיד. בפועל, אחריותו האישית של זעירא לכשל המודיעיני באה לידי ביטוי בשני מישורים אמפיריים ברורים.

האחד הוא **המישור המעשי** - החלטתו שלא להפעיל את "אמצעי האיסוף המיוחדים" בניגוד לדעת אנשי המחקר. כידוע, בשבוע שלפני המלחמה פנו לזעירא פעם אחר פעם קצינים בכירים באמ"ן וביקשו ממנו להפעיל את מה שהוא עצמו הגדיר "תעודת הביטוח" מפני אפשרות שהקונספציה בדבר תנאי הסף המצריים ליציאה למלחמה אינה נכונה. בין אלה שהציעו לזעירא להפעיל את "האמצעים המיוחדים" היה גם ראש מחלקת המחקר, אריה שלו. עצם הצעתו של שלו, שהכיר היטב את נימוקיו של זעירא נגד הפעלת האמצעים, היא עדות לכך שראה, כבר כמה ימים לפני שנפתחה האש, את המצב כחמור יותר מכפי שראה אותו זעירא עצמו.

מעבר לכך – כפי שעולה מעדויותיהם של גולדה מאיר, משה דיין, דוד אלעזר וישראל גלילי,¹⁴ כמו גם מעדותו של מנחם דיגלי, ראש מחלקת האיסוף של אמ"ן ב-1973,¹⁵ ממכתב האזהרה שהוציאה ועדת אגרנט לזעירא לקראת עדותו החמישית בפניה,¹⁶ ומתשובותיו של זעירא לשאלות חברי הוועדה באותה עדות¹⁷ – זעירא נתן למקבלי ההחלטות להבין שאמצעי האיסוף המיוחדים פועלים כאשר בפועל סירב לתת אישור להפעלתם. כפי שכבר ראינו מעדויותיהם של מקבלי ההחלטות, הערכתם את ההסתברות למלחמה נשענה במידה קריטית על המידע ההתרתית שציפו לקבל מהאמצעים. החלטתו של זעירא לא להפעיל את האמצעים ולהסתיר זאת מפני הממונים עליו היא ביטוי ברור לביטחוננו הנחרץ כי מלחמה אינה עומדת על הפרק, כמו גם המקור הבסיסי ביותר – "מגדלור הטעות" בניסוחו של גזית – לחוסר מוכנותו של צה"ל למלחמה כאשר זו פרצה.

הביטוי המילולי לכך שהערכתו האישית של זעירא את הסבירות למלחמה הייתה שונה מזו של מחלקת המחקר הוא המסמך הכתוב שהוציאה המחלקה בצהרי ה-5 באוקטובר והשוואתו להערכה בעל פה שהציג זעירא בישיבת מטכ"ל שהתנהלה בערך באותה שעה.

הערכת אמ"ן כללה 43 סעיפים. מתוכם 37 היו סעיפי נתונים שהציגו את הפעילות הצבאית של מצרים, סוריה וברית המועצות ושישה סעיפי הערכה. סעיפי הנתונים תיארו הכנה לפעילות צבאית שאפשר היה לפרשה אך ורק בהקשר של מלחמה, אף כי השורה התחתונה של הלקט, שנכתבה על ידי רע"ן מצרים, סא"ל יונה בנדמן, קבעה כי: "למרות שעצם תפיסת מערך החירום בחזית התעלה טומן

14 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות מאיר, 6.2.74, בוקר, עמודים 67-69; עדות דיין, 4.2.74, עמודים 16; 21; עדות אלעזר, 29.1.74, עמוד 75; עדות גלילי, 13.2.74, עמודים 32-33.

15 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות אל"ם מנחם דיגלי, 14.1.74, עמודים 4, 43-44, 51-66.

16 מכתב יו"ר ועדת אגרנט, נשיא בית המשפט העליון שמעון אגרנט אל אלוף אלי זעירא, 10.2.74. זהו מכתב אזהרה שזימן את זעירא לעדות חמישית לאחר ארבע שכבר נתן, על בסיס העדויות שניתנו לאחר שסיים הופעתו בפני הוועדה. המכתב מפרט את ההאשמות נגד זעירא כדי שיוכל להתגונן נגדן. הסעיף הראשון אומר: "אי הפעלת [האמצעים] באופן מלא החל מיום 1.10.73 ועד חצות בלילה אור ליום 6.10.73, ללא ידיעתם של ראש הממשלה, שר הביטחון, הרמטכ"ל ואלוף ש. גונן".

17 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות חמישית, אלי זעירא, 18.2.74. זעירא לא הכחיש שלא הפעיל את האמצעים והסביר את שיקוליו לעשות כן. בעניין הדיווחים לממונים עליו בעניין הפעלת האמצעים אמר כי "חובת הדיווח שלי היא רק לרמטכ"ל", (עמוד 71). עם זאת, לאורך כל עדותו, זעירא לא ניסה לטעון שדיווח לרמטכ"ל כי האמצעים אינם פועלים.

בחובו לכאורה סימנים מעידים ליוזמה התקפית... הסבירות שהמצרים מתכוונים לחדש את הלחימה היא נמוכה".¹⁸

הערכתו האישית של זעירא בישיבת מטכ"ל מיוחדת שכונסה בצהרי ה-5 באוקטובר, הייתה: "לגבי מצרים - או פתיחה באש או איזה שהיא פשיטה בהליקופטרים או חצייה. הסבירות הכי נמוכה - תרגיל גדול של חצייה במגמה לכבוש את שני עברי התעלה ולנסות להגיע אל המצרים".¹⁹

מהשוואה זו עולה בבירור שבעוד הערכת מחלקת המחקר דיברה רק על אפשרות של מלחמה כוללת אף כי הגדירה את סבירותה כנמוכה, ראש אמ"ן הציג בפני אלופי המטה הכללי הערכה אישית שונה לגמרי, שבה הציג תרחישי עימות מוגבל לצד תרחיש פתיחה במלחמה כוללת וקבע כי הסבירות לתרחיש המלחמה היא גם הנמוכה ביותר. להערכתו האישית של ראש אמ"ן הייתה, כפי שכבר ציינתי בדברי התגובה בכרך זה לריאיון שקיים ברקאי עם זעירא, השפעה על החלטת האלוף גונן להימנע מביצוע מידי של "שובך יונים" למרות הוראת הרמטכ"ל להתכונן מידית למלחמה, מחשש שתנועה מסיבית של טנקים עלולה להביא את המצרים לפתוח באש מבלי שהתכוונו לכך.

"אני מניח שאם 'האמצעים' היו פועלים, הם רק היו מחזקים את ההערכה שהכול תרגיל"

התשובה לשאלה באיזו מידה היו "אמצעי האיסוף המיוחדים" מסוגלים להניב אינדיקציות התרעטיות שהיו משנות את הערכת המצב של מקבלי ההחלטות ומביאות אותם לנקוט בצעדי התכוננות מוקדם יותר, היא היפותטית. לכן חשוב לציין שגזית מסתפק כאן בהנחה ולא בקביעה. אבל גם הנחה כזו חייבת להיות מעוגנת בנתונים ולא בתחושת לב והנתונים הזמינים מראים הן ש"האמצעים" היו מסוגלים לתת אינדיקציות משמעותיות והן שאוזניהם של אנשי המודיעין ובמיוחד של מקבלי ההחלטות היו כרויות למידע כזה ולכן השפעתו יכלה להיות רבה.

בחינת הסיכוי שמידע אינדיקטיבי על מלחמה היה עובר ב"אמצעים" נשענת על שני גורמים: האחד, המודעות המצרית ליכולת האיסוף הישראלית בתחום מודיעין האותות שהביאה להוראה, שנשמרה בקפדנות יחסית, להימנע מהעברת מידע

18 לקט אמ"ן מחקר, 5 באוקטובר 1973, סעיף 40, עמוד 9. הערכתו זו של יונה בנדמן היוותה גורם מרכזי להחלטת ועדת אגרנט להעבירו מתפקידו כמעריך הלאומי בנושא המצרי.

19 דיון מטכ"ל, 5 באוקטובר 1973, מצוטט אצל: גולן, עמוד 233.

הנוגע למלחמה המתקרבת באמצעות קשר אלחוטי. לכן המידע היה צריך לעבור או באמצעות שליחים במעטפות חתומות או בקשר הקווי. אמנם גם המודיעין שנאסף מהאזנות לקשר אלחוטי הניב אינדיקציות מלחמה משמעותיות, אבל ברור שהאזנה לקשר הקווי הייתה, בתנאים כאלה, יכולה לתת תוצאות טובות יותר.

עד כמה התוצאות היו טובות יותר זו כבר פונקציה של כמה שותפי הסוד לכך שאין מדובר בתרגיל אלא במלחמה. על פי אלי זעירא, המצרים הקפידו ובהצלחה מלאה, על מידור קפדני. בעדותו בוועדת אגרנט אמר: "בדקו אחרי המלחמה, ממסמכים ומתחקור שבויים, והתברר לנו שבערך 98% מהצבא המצרי היה בטוח עד ה-6 לחודש שזה תרגיל. יותר מזה, אנחנו בדקנו 300 קצינים נניח שלא 300, אבל 98 אחוזים, 290 מהם היינו מקבלים את האינפורמציה שזה תרגיל".²⁰ על פי זעירא, לולא המידור הקפדני הזה, "היינו יודעים".²¹

ראש מחלקת האיסוף של אמ"ן, אל"ם מנחם דיגלי הציג בעדותו בוועדה נתונים שונים לגמרי: "אנו רואים בחומר השלל, שההכנות למלחמה ירדו עד לדרגים של גדודים ופלוגות. שתכנונים והכנות למלחמה ממש ירדו לדרגים של גדודים ואפילו פלוגות. יש לנו את זה בחומר כבר ב-2 באוקטובר, 1 באוקטובר, 3 באוקטובר". דיגלי הבהיר כי אין מדובר בפקודות בלבד אלא גם בביצוע ונתן כהוכחה לכך צוואה של קצין מצרי מה-1 באוקטובר שבה כתב "אנחנו הולכים להילחם".²²

חברי ועדת אגרנט קיבלו את עדות דיגלי לפיה פקודת המבצע המצרית למלחמה ירדה עד לדרג פלוגות כבר ב-1 באוקטובר. כאשר זימנו את זעירא לעדות הנוספת שבמרכזה עמדה אי-הפעלת "האמצעים המיוחדים" (שבעדויות קודמות טען כי הכזיבו בגלל רמת המידור המצרית הגבוהה), הם הציבו בפניו גם סימני שאלה לגבי נתוני המידור שמסר. זעירא לא הכחיש את הנתונים שהציג דיגלי וטען כי הדבר "אינו זכור" לו וכי הוא "צריך לבדוק את זה".²³

ממסכת עדויות זו עולה שמספר שותפי הסוד לכוונה המצרית לצאת למלחמה ב-6 באוקטובר היה גדול מאוד, ודאי שהרבה מעבר לשני אחוזים כפי שטען זעירא בעדותו. אין אפשרות לדעת כמה משותפי הסוד האלה דיברו בקשר הקווי, אולי

20 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות שלישית, אלי זעירא, 9.12.73, עמוד 14.

21 שם.

22 **עדויות ועדת אגרנט**, עדות אל"ם מנחם דיגלי, 14.1.74, בוקר, עמודים 24; 74.

23 **עדויות ועדת אגרנט**, אלי זעירא, עדות חמישית, 18.2.74, בוקר, עמודים 102-103.

בלשון רמזים, על העתיד לקרות בתוך ימים. אבל סביר להניח שצורת קשר זו, שנחשבה לחסינה הרבה יותר להאזנות, שימשה אותם בצורה חופשית יותר מקשר אלחוטי. לכן, סביר להניח שאם מערכת "אמצעי האיסוף המיוחדים" הייתה פועלת במלוא כושרה החל מה-1 באוקטובר, היא הייתה מניבה לא מעט אינדיקציות התרעתיות.

שאלה אחרת היא אם אינדיקציות אלה היו משנות את ההערכה.

יש הטוענים כי דעת אנשי המחקר, בראש ובראשונה רע"ן 6, יונה בנדמן, הייתה כה נחרצת עד ששום דבר לא היה משנה אותה. אבל בניגוד לאמצעי האיסוף האחרים, מקבלי ההחלטות, במיוחד דיין ואלעזר, חיפשו לאורך כל אותו שבוע מידע מ"האמצעים המיוחדים" כעולה משאלותיהם, החל מה-1 באוקטובר ועד ה-6 בו, אם "האמצעים" פתוחים ומה הם אומרים. סביר להניח שאם "האמצעים" היו מניבים מידע התרעתי, אי-אפשר היה להתעלם ממנו ולהימנע מהעברתו למקבלי ההחלטות, במיוחד בתשובה לשאלות קונקרטיות שלהם בנושא.

אין זה מבטיח שהם היו משתכנעים שהמלחמה אכן בפתח. אבל מה שברור הוא שהמידע שקיבלו מזעירא שהאמצעים פתוחים אך אינם מניבים אינדיקציות התרעתיות, שיכך את חששם מפני האפשרות שישראל עומדת בלתי מוכנה בפני מתקפת פתע ערבית.

תוספות

- האם חותל היה כפול?
- צדק היסטורי עם גולדה מאיר

האם חותל היה כפול?

אל"ם (דימוס) שמעון לביא (סיימון)
רמ"ח קש"ח ורע"ן מחקר מודיעין אויב, לשעבר

אני מבקש להאיר ולהעיר בשני נושאים משולחן המעשה בזמן אמת.

לאחר מלחמת יום הכיפורים נטען, בין היתר, כי הכשל המודיעיני של אמ"ן בהתרעה על המלחמה הקרבה ובאה, מקורו גם בדיווחי סוכן הצמרת – חותל – שהיה סוכן כפול. אלה הדוגלים בטענה זו, אפשר שהם מוונעים משיקולים כאלה ואחרים, ובין היתר תוקעים יתדותיהם בהגיגים ובהערכות תוך שהם מתעלמים מעובדות שבבסיס הפעלת סוכנים כפולים.

ענף מחקר מודיעין אויב היה הגורם המחקרי היחיד והבלעדי בקהילת המודיעין של ישראל אשר בדק באופן קבוע סוכנים המופעלים על ידי המוסד ו-504 לבקשתם, בשאלה האם מקורות אלה הם סוכנים כפולים. ענף מחקר מודיעין אויב, בעבודתו גם בהפעלת סוכנים כפולים, קנה לעצמו מומחיות וייחודיות הטובות ביותר בכל קהילת המודיעין, לעניין הפעלת סוכנים כפולים.

חותל, רשש, מלאך בכל ובכל כינוי, יהיה אשר יהיה, נבדק ארבע פעמים על ידי ענף מחקר מודיעין אויב ביוזמת הצומת ולבקשתו. שלוש מהן לפני מלחמת יום הכיפורים ואחת לאחריה. חותל הוא הסוכן היחיד שלגביו ביצע ענף מחקר מודיעין אויב את המספר הרב של בדיקות ולאורך כל זמן הפעלתו, החל מניסיונות ההתנדבות שלו בטורקיה, עבור לרומא¹ ועד גיוסו ומיסוד הקשר עמו בלונדון. הבדיקות נעשו על ידי סא"ל מרדכי סקר (נתקה), מי שהיה ראש ענף מחקר מודיעין אויב דאז ועל ידי כותב שורות אלה (כך שהאמור דכאן הוא בידיעתי האישית).

ענף מחקר מודיעין אויב עמד על רגישות הבדיקה וחינויותה, לאחר שכבר בבדיקה הראשונה התחוורה זהות המקור באופן מלא. הצומת העמיד לרשות ענף מחקר מודיעין אויב את כל תיקי חותל, המבצעיים והדיווחיים וכל נתון אחר באופן מלא, ללא סייג וללא יוצא מהכלל, ללא כל מידור, לרבות אופי הקשר וזהות המקור. המידע האישי של חותל נבדק על רבדיו וכל נתוניו האישיים, תוך הצלבתם עם

1 למיטב זיכרוני הוא ניסה להתנדב גם ברומא ונדחה.

חומרים אחרים במערכת במטרה לבדוק אם מדובר "בסיפור אמת" או "בסיפור כיסוי". נבדקו גם פרופילו האישי והפסיכולוגי. ההיבט השני של הבדיקה היה המידע שסיפק, תוך פירוק הידיעות למרכיבים בסיסיים ואימותם מול ידיעות ממקורות אחרים הזהים בזמן ובמקום. נבחנה גם שאלת סבירות הימצאות המידע בידי.

בכל הבדיקות שביצע ענף מחקר מודיעין אויב, העלו הממצאים כי אין מדובר בסוכן כפול שהוחדר למערך האיסוף כדי להביא דלף הונאתי. הממצאים העלו כי מדובר בסוכן מודיעיני אמתי וכן, ששיקוליו לשתף פעולה עם המודיעין הישראלי היו אישיים ומתוך רצון חופשי ועצמאי ולא כשליחו של אחר. אופיו של חותל, התייחסותו לכבודו העצמי, למעמדו, כפי שהוא ראה את תדמיתו בעיני עצמו, שללו באופן מובהק ומוחלט את האפשרות כי אישיותו הייתה מאפשרת לו להיות מוכן "לשחק" משחק מודיעיני כשליחו של אחר ולהיות כפול, אגב כפיפות לקבלת הנחיות מאנשים שהיו זוטרים בעיניו או פחותים ממעמדו בעיניו.

זה בדיוק ההקשר לנכונותו לשתף פעולה עם המודיעין הישראלי. בתחילת דרכו, חותל לא ראה עצמו פועל כסוכן מודיעיני וביחוד לא כסוכן התרעה. מבחינתו, היה מדובר בשיתוף פעולה עם המודיעין הישראלי על רקע הערכתו הבלתי מסויגת למודיעין הישראלי, כאחד מגורמי המודיעין הטובים בעולם. על פי ראייתו של חותל, שיתוף פעולה היה בין שני צדדים זהים וטובים ביותר. כלומר, בתחילת דרכו ובמרבית תקופת הפעלתו, חותל כלל לא ראה עצמו כסוכן מודיעין במובן הקלסי. החומר שהועבר על ידו היה תמונת מצב כפי שהשתקף. רק בשלב מאוחר יותר, עם התבססות הקשר ו"קניית האמון" בינו לבין מפעילו וגורמים ישראליים שבאו עמו במגע, "התאמתה" הערכתו לעליונות המודיעין הישראלי, והעמיק הקשר האישי.

מהבדיקה עלה ששיתוף הפעולה של חותל עם המוסד היה כן ואמתי והחומר שהעביר היה מודיעיני ללא יד מכוונת כלשהי. **מודגש**, לא נמצאו כל ממצאים, הן במסכת החיים האישיים של חותל והן במערך הידיעות שהעביר, שהיה בהם לעורר חשד כלשהו שמדובר בסוכן כפול המחדיר דלף. ענף מודיעין אויב היה ער בבדיקות הפעלת סוכנים כפולים בהיבט היחס בין "ידיעות האמת" לידיעת הדלף" ועיתוי החדרת "ידיעת הדלף". גם בהיבט זה לא נמצא ממצא שיצביע על דלף הונאתי.

אכן, מקור אסטרטגי ברמת חותל יכול להיות מופעל רק כדי לבצע העברת "ידיעת דלף אחת" שתהיה מכרעת. ענף מחקר מודיעין אויב בדק היבט זה ולא סבר, מטעמים רבים, כי זה המקרה של חותל, שכן חותל וקהילת המודיעין של ארצות ערב ושל מצרים, העריכו את קהילת המודיעין הישראלית כאחת הטובות בעולם וקבעתל כיסוי מודיעיני מיטבי. כדי לקבל גישה זו, יש לסבור כי קהילת המודיעין

הישראלית תיפול למהמורה "אחת" ותתעלם מקשת ידיעות ודיווחים מודיעיניים הסותרים את ידיעת הדלף, בין שמדובר במקורות Humint, Comint ו-Sigint ואף תתעלם מדיווחי תצפיות. מדובר בגישת בוסר המתעלמת מתדמית קהילת המודיעין הישראלית ויכולת הכיסוי המודיעיני.

שנית, נמצא ממצא עובדתי כי חותל סיפק מידע איכותי ורב-חשיבות ברמה אסטרטגית בתקופת הפעלתו. לפי גישה זו, עד "ידיעת הדלף" סיפק חותל מידע מהמעלה הראשונה. אין חולק כי ידיעות אלה היו בעלות ערך רב לקהילת המודיעין של ישראל וגרמו נזק כבד ביותר למצרים. אימוץ גישה זו מחייב מסקנה כי מצרים, בכוונה תחילה, גרמה לעצמה נזק מודיעיני חמור לאורך שנים והטילה "מום" בעצמה, רק במטרה להעביר בעתיד "ידיעת דלף". בלשון המעטה ועדינה, סברה לא ראויה.

שלישית, הטענה כי חותל לא דיווח על שינוי התפיסה האסטרטגית של תכנון המלחמה הבאה נגד ישראל וההחלטה לקיים לחימה מוגבלת לכיבוש השטח שבין תעלת סואץ ועד מעברי המתלה והג'די, פשוט אינה נכונה וסותרת ידיעות רבות אחרות, לרבות דיווח של חותל עצמו. במהלך 1972 ו-1973 היו דיווחים רבים כי מטרות הלחימה של מצרים צומצמו. ענף מחקר מודיעין אויב הוציא סקירות ולקטים בנושא אשר לא רק קבעו כי כוונת מצרים אינה מלחמה כוללת אלא לכבוש את המרחב שבין התעלה לבין המעברים תוך פירוט הערכות צה"ל והסד"כ הצה"לי. טענה זו רק מוכיחה כי קברניטי אמ"ן לא קראו מסמכים אלה או הם מתעלמים מהם. עצוב. לעניין זה ראו החלק השני של נייר זה.

רביעית, חותל היה סוכן אסטרטגי. הוא מעולם לא היה ולא הופעל כ"סייר מדווח" או כ"סוכן התרעה". התפתחות "מתן ההתרעה" על ידו השתכללה ככל שנמשכה הפעלתו וככל שהערכתו ביחס למודיעין הישראלי הלכה וגברה במהלך ההפעלה. זאת נוסף להתפתחות קשרו האישי עם מפעיליו הישראליים. אם נעסוק בעולם הדימויים, הרי זהו ניסיון ליחס למשאית כבדה תכונות של מכונית מרוץ.

חמישית, אפילו נאמץ את הטענה כי חותל הופעל כסוכן כפול, הפעלה כזו מעלה שתי אפשרויות - האחת הפעלה על ידי גורם זר לא ערבי. אכן, אפשרות זו עונה על שאלת הנזק החמור שגרם חותל למצרים מהפעלתו, שכן הגורם הזר אינו נפגע מנזק זה. אך גישה זו שוב מביאה לפתחנו את אישיותו של חותל שלא ראה שליח של אחר אפילו לא של מודיעין זר. אכן, חותל ביצע שליחויות מדיניות אסטרטגיות בשם מצרים. אלה היו שליחויות שתאמו את אישיותו, שכן הן עסקו בנושאים אסטרטגיים חובקי יחסים בינלאומיים של מצרים, המחייבים אישיות בכירה ואינטלקטואלית כפי שהוא העריך את עצמו.

האפשרות השנייה נוגעת לעצם מטרת ההפעלה הכפולה. היא עומדת בפני עצמה ומביאה נימוק נוסף לשלילת אפשרות הפעלה כסוכן כפול על ידי המודיעין המצרי. אם מטרת הפעלת חותל הייתה בין היתר, להפתיע את ישראל, עולה השאלה מדוע חותל ומפעיליו טרחו ליתן התרעה מוקדמת לישראל (בין שהתרעה זו התקבלה עם הזעקת ראש המוסד לפגישה ובין שניתנה במהלך הפגישה).

המודיעין הערבי ידע היטב כי לישראל יכולת גיוס מהיר של כוחות המילואים על ידי שידור ססמאות גיוס של יחידות צה"ל, באמצעי התקשורת ההמונית (כפי שאכן בוצע ביום הכיפורים). כלומר, הזעקת ראש המוסד, צבי זמיר, לפגישה עם חותל, כבר ביום חמישי 5.10.1973, מעל ל-48 שעות לפני המלחמה, הייתה צריכה, בעיני המודיעין המצרי והערבי, לתת מרחב התרעה לישראל; לאפשר לה גיוס מילואים חלקי או מלא ולאפשר לצה"ל להיערך לחימה. כלומר, כבר בהזעקה לפגישה יכולה הייתה ישראל לנקוט בצעדים.

לעומת זאת, אם המצרים, או כל שירות מודיעין אחר, היו רוצים להונות את ישראל, היה עליהם לנקוט בדרך פעולה שונה ופשוטה. פשוט לא להזעיק את ראש המוסד ולא לשגר את חותל לפגישה ולא ליתן התרעה כלל. כך חותל היה רוחץ בניקיון כפיו. כלומר, דווקא "שיגורו" של חותל (וכאמור, אנו סברנו כי הוא לא נשלח) ערב המלחמה, מוכיח את היותו סוכן מודיעין כן ואמתי. שוב, תהיות עולות מטענות אלה המתעלמות מראיית צה"ל בעיני אויב.

שישית, תכנית ההונאה המצרית ביחס למלחמה ולהכנות למלחמה קבעה שיש להציגם כתרגיל. אם חותל או מפעיליו היו רוצים להעביר לנו דלף הונאתי ולגרום לנו נזק חמור ובלתי הפיך, הם יכלו פשוט לדווח שהפעילות המצרית אינה אלא תרגיל. זה הדלף האמתי. בניגוד לתכנית ההונאה המצרית, חותל דיווח על מלחמה.

שביעית, חותל הביע אכזבתו מהמודיעין הישראלי לאחר מלחמת יום הכיפורים. זהו בדיוק דפוס האישיות של חותל, כסוכן שתלה הערכתו במודיעין הישראלי ומבחינתו, זה אכזב אותו. בעובדה שחותל ראה בכישלון המודיעין הישראלי פגיעה אישית בו, כמעט כישלון אישי שלו, כמעט תחושה של "אחד משלנו". תחושה כזו אינה יכולה להיות לסוכן כפול. כישלון המודיעין הישראלי, בין הסובייקטיבי של חותל ובין האובייקטיבי, גרם לו בסופו של יום, לנתק הקשר עמנו. אם היה חותל סוכן כפול, הוא ומפעיליו היו צריכים לראות בכישלון המודיעין הישראלי "הצלחה". טענה זו סותרת תורת הפעלת סוכנים כפולים.

שמינית, האפשרות שחותל היה "סוכן משוטה". נבדקה גם האפשרות שהוא היה כזה. כלומר, שהועבר באמצעותו חומר מודיעיני ללא ידיעתו ומבלי שהוא ידע כי

חלקו הוא חומר דלף. אפשרות זו טומנת בחובה את הקביעה כי חותל פעל מבחינת כלפי קהילת המודיעין בישראל בכנות ובמהימנות. כבר בזה יש שלילה של טענת הכפילות, שכן סוכן כפול יודע ומכיר את שני הצדדים להפעלתו. השאלה היא האם ייתכן היה לשטות בחותל כאשר אין הוא יודע כי הוא משוטה. שוב, הפגיעה הקשה שגרמו דיווחיו למצרים שוללת האפשרות כי המצרים הם ששיטו בו.

האפשרות כי חותל קיים "מגעים מדיניים" עם שירותים מערביים זרים נבדקה גם היא (במושג שירותים מערביים אין הכוונה בהכרח לשירותי מודיעין של אותן מדינות אלא יכולת קיום דיאלוג לכאורה במעטה ביטחוני-מדיני, אך בהחלט מבוקר מודיעיני). קווי אישיותו של חותל בהחלט חיזקו ותאמו את האפשרות שחותל קיים מגעים עם שירותים מערביים בכירים (בדיוק כפי שהוא ראה בראשית הדרך את שיתוף הפעולה שלו עם המודיעין הישראלי). עם זאת, המשך ההפעלה שלו על ידי המוסד והכוונתו למידע הרצוי לנו ומענה להכוונה זו, שללו את האפשרות כי חותל הופעל כ"סוכן משוטה". בהקשר זה ייאמר כי נלקחה בחשבון האפשרות כי הדיווח ההתרעתי של חותל הועבר על ידו גם לאותם שירותים מודיעיניים מערביים.

לימים נפגשתי עם אל"ם מאיר מאיר ז"ל, מי שהיה רע"ן מצרים בזירת המחקר בתקופה הרלוונטית ופגש את חותל לתחקורים מספר רב של פעמים. פגשתי ביום 15.10.2013 בבית הדיור המוגן שבו שהה עם רעייתו, במסגרת תחקיר שערכתי לעניין מורשת קש"ח (הוא היה גם רמ"ח קש"ח). אל"ם מאיר מאיר ז"ל היה בדעה נחרצת כי חותל לא היה כפול.

התרעה על כוונת למלחמה

ערב מלחמת יום הכיפורים פרסם ענף מחקר מודיעין אויב התרעות על מלחמת יום הכיפורים, זאת בנוסף לריבוי הידיעות על כוונת המלחמה שהתקבלו באמ"ן ממקורות שונים ומגוונים. במהלך שנת 1972 פרסם עורך אל-אהראם, חסנין הייכל, סדרה של שמונה מאמרים שבהם סקר את המאבק בין ישראל לעולם הערבי. במאמרו השמיני והאחרון שרטט חסנין הייכל את קווי המלחמה הבאה, אותה תיזום המצרים. חסנין הייכל ציין כי היא תהיה מוגבלת לפריצת הצבא המצרי עד למעברי המתלה והג'ידי. חסנין הייכל נקב במועד המלחמה – קיץ-סתיו 1973. ענף מחקר מודיעין אויב הפיק מודיעין ממאמרים אלה, פרסם סקירה ובה הדגיש את משמעות האמור במאמרים וההתרעה הניתנת בהם.

בחורף 1972 דיווח חותל שמצרים החליטה לצאת למלחמה מוגבלת נגד ישראל בכוונה לכבוש את השטח שבין ה"תעלה" לבין מעברי המתלה וג'ידי. בידיעה

נמסרה תכנית המלחמה המצרית כפי שגובשה על ידי המטכ"ל המצרי. ענף מחקר מודיעין אויב הפיק מודיעין מידיעה זו שכללה גם את ראיית צה"ל בעיני המצרים, פרסם לקט מודיעין שבו הדגיש את משמעות הידיעה וההתרעה בה.

בקיץ 1973 הגיע ממקור אחר, בעל נגישות לצבא המצרי, דיווח על תכנית מלחמה של מצרים נגד ישראל בקיץ 1973. המקור דיווח כי מצרים החליטה לצאת למלחמה מוגבלת נגד ישראל תוך כיבוש השטחים שבין תעלת סואץ לבין מעברי המתלה והג'די. גם בידיעה זו פירט המקור את ראיית המצרים את צה"ל בסיני מבחינת סד"כ ופריסה. על רקע מידע זה קיים ענף מחקר מודיעין אויב מפגש עם מודיעין פיקוד דרום, ובו נבחנה תכנית המלחמה המצרית. הענף הוציא לקט התרעתי.

ב-2.10.73 הוציא ענף מחקר מודיעין אויב לקט התרעתי בהול על שיגור שישה לווייני ריגול סובייטיים, אשר על פי חישובי ענף מחקר מודיעין אויב היו מתוכננים לבצע מעברי צילום מעל ישראל סיני ורמת הגולן באופן תכוף ובהפרשי זמן מאוד קצרים.

שיגור הלוויינים היה פעולה בעלת ממד התרעתי, שכן הרוסים ידעו כי עומדת לפרוץ מלחמה וביקשו לשפר את הכיסוי המודיעיני שלהם לקראתה. באותה תקופה, לווייני הביון הסובייטיים לא יכלו לבצע שידור דיגיטלי של תמונות לוויין והיו חייבים להצניח את תוצרי הצילום, קרי התשלילים, בקפסולות, בעת מעבר הלוויין מעל ברית המועצות. שיגור שישה לווייני צילום בהפרשי זמן קצרים ביותר נועד לאפשר כיסוי מודיעיני מיטבי על ישראל ועל זירות המלחמה.

באותו היום נתפסה בסיני חוליית קומנדו מצרית, מגדס"ר 9 שהוא גדוד סיור מודיעיני של המודיעין המצרי ברמה המטכ"לית. החוליה הוחדרה לסיני במסגרת ההכנות המצריות למלחמה ותפקידה היה לדווח על תנועת כוחות צה"ל והיערכותו ערב המלחמה ולקראתה. ענף מחקר מודיעין אויב הוציא לקט התרעתי מידי על חדירת חוליית מודיעין לסיני.

לסיכום

להבדיל מהגיגים ודעות ביחס למהות הפעלתו של חותל, ענף מחקר מודיעין אויב בדק בתהליכי בדיקה מפורטים ומורכבים ולאורך זמן את הפעלת חותל ומצא באופן חד-משמעי כי חותל לא היה סוכן כפול.

עוד אני מבקש לבטא את אכזבתי כי מסמכי המחקר של ענף מחקר מודיעין אויב לא נקראו בעת ההיא בתשומת לב ראויה, על ידי קברניטי אמ"ן דאז. או אולי נקראו אך התעלמו מהם. אילו היו המסמכים נקראים כראוי, הוויכוח היה נושא אופי אחר וראוי, כיאה לקהילת המודיעין מהטובות בעולם.

צדק היסטורי עם גולדה מאיר

סא"ל (בדימוס) שמעון בנדס

מזרחן

שוב ושוב תוקפים את ראשת הממשלה לשעבר, גולדה מאיר, על עמדתה העיקשת לפני מלחמת יום הכיפורים שלא להיענות לתכתיבי השלום המזויף של סאדאת. רבים בינינו חיים בתחושה שמלחמת יום הכיפורים הייתה מיותרת. לדעתם, בהתנהגות "נבונה" של ראשת הממשלה הגב' גולדה מאיר, דהיינו בכניעה מוחלטת לתכתיבי של סאדאת, ללא כל הסכם שלום מחייב, אפשר היה למנוע את המלחמה ההיא. ולא היא. יען כי כל הדיפלומטיה המדינית של סאדאת לפני מלחמת יום הכיפורים, התנהלה תחת ה"מטרייה של צ'מברליין" עם "שלושת הלאווים" של ועידת חרטום 1967.

בריאיון ל"ניו יורק טיימס" בדצמבר 1970, אמר סאדאת לעיתונאי ג'יימס רסטון: "אל תבקש ממני לכוון יחסים דיפלומטיים אתם (הכוונה לישראל); זה לעולם לא יקרה". אקדים ואומר ברישא של הדברים שאת מלחמת יום הכיפורים 1973 אי-אפשר היה למנוע; כי נשיא מצרים מוחמד אנואר אל-סאדאת היה נחוש לצאת לאותה מלחמה, כי היה זקוק לה מאוד.

לא היה ביכולתו, ומכאן שגם לא היה מוכן, לוותר על המלחמה משתי סיבות. הראשונה, למחוק את חרפת הפצע הפתוח שמלחמת ששת הימים הותירה על גאווה של מצרים. השנייה, מעמדו האישי של סאדאת כמנהיגה של מצרים. בספר המחקר, **הג'יהאד של סאדאת**, שיצא לאור בימים אלה, אני פורש ריעה רחבה של מניעים ועובדות המעידים שהמלחמה הייתה בלתי נמנעת.

פרופ' מג'יד ח'דורי אומר בספרו **מלחמה ושלום לפי החוק האסלאמי**, כי כוח צבאי הוא תנאי בסיסי למנהיגות. מוחמד אנואר אל-סאדאת ירש מידידו גמאל עבד אל-נאצר מדינה עם צבא מובס, כאשר מעמדו (סאדאת) במצרים היה של "יֵס מֶן" בזוי.

חשוב לציין, כי סאדאת עצמו דאג להעצים את "חדלוננו" האישי במסגרת תכנית ההונאה שלו שמכר לישראל. ולכן, להיכנס למשא ומתן מדיני עם צבא מובס

ומנהיגות רופסת, זה כמו להתחיל משחק שחמט ללא שורת הַגְלִים הקדמית, וללא המלכה בעמדת המנהיגות.

הנרי קיסינג'ור המחיש זאת היטב לחאפז איסמעיל. בשיחה בין השניים בווישינגטון, בפברואר 1973, העלה איסמעיל בפני מזכיר המדינה האמריקני את התנאים של סאדאת לקיום משא ומתן עם ישראל. על כך השיב לו קיסינג'ור בערך בזו הלשון: מדינה מובסת אינה יכולה להעלות דרישות של מדינה מנצחת. סאדאת היה מודע לכך. וסאדאת שהיה דתי אדוק וחדור בתודעה של שליחות היסטורית, היה זקוק למלחמה כדי לבנות את מנהיגותו הפוליטית שהייתה למרמס בתקופת שלטונו של נאצר. כדי להחזיר למצרים את כבודה האבוד, הוא גם היה צריך לבנות צבא חזק.

המנהיגות הישראלית, המדינית והביטחונית, לא הפגימה את ההשפעה של התבוסה המשפילה על מצרים ב-1967, שהרי המשמעות הכואבת שלה התבטאה בהתחייבות החגיגית של "שלושת הלאוים" של ועידת חרטום. למי ששכח, ברישא של ההחלטה נקבע "לא למשא ומתן, לא להכרה ולא לשלום", ובסיפא שלה נאמר כי "מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח". וסאדאת בנאומו הראשון כנשיא בפני האיחוד – הסוציאליסטי המצרי, הצהיר "מה שנלקח בכוח לא יוחזר בדרך אחרת".

בחודש אוגוסט 1971, לאחר שביצע סאדאת את ה"הפיכה המתקנת", דהיינו, הצליח להיפטר מכל מתנגדיו וייצב את שלטונו, כינס סאדאת את המטכ"ל המצרי בעיירת הנופש אל-קַנְאָטַר אל-ח'ַ'רְיָה. במפגש הזה הורה סאדאת לקציניו להכין את הצבא למלחמה, כדי להציל את כבודה של מצרים ואת כבודם שלהם כקציני צבא. במעמד הזה הוא גם נתן להם את ההנחיה: "אני מזהיר אתכם מפני השימוש בשיטת החשיבה השגרתית הידועה. אנחנו חייבים להפתיע את האויב שמצפה מאתנו שנהג כהרגלנו". הנחיה זו הייתה הסוד הצבאי השמור ביותר של הצבא המצרי – שהמודיעין הישראלי לא הצליח לאתרו.

ג'יהאן סאדאת, אשתו של הנשיא המצרי, אמרה בריאיון לעיתונאי ישראלי, כי סאדאת היה זקוק למלחמה כדי שיוכל לנהל משא ומתן כשווה עם שווים. הדברים נאמרו לאחר שנחתם הסכם השלום. לכן המסקנה המתבקשת היא שאי-אפשר היה למנוע את המלחמה. הצרה היא שהמנהיגות הביטחונית הישראלית לא התייחסה ברצינות לדברי המנהיגות המצרית. עם זאת, אפשר היה לנהל את המלחמה אחרת ולצמצם את מספר החללים והנפגעים, אילו הצמרת הביטחונית הישראלית הייתה יהירה פחות ומקצועית וערנית יותר. דהיינו, לעשות את מה שסאדאת עשה: להכין את הצבא למלחמה.

ביום העצמאות בשנת 1971, שידרו "גלי צה"ל" ריאיון עם ראשת הממשלה, גולדה מאיר. המראיינים היו, יצחק ליבני, יוסף אשכול וגדעון סאמט. ביחס להצעות "השלום" של סאדאת היא אמרה:

"אנחנו לא מחויבים לעשות ויתור לרעתנו, דבר שמסכן אותנו, כאשר מצבנו עכשיו יותר טוב... הלאווים של ח'רטום לא מחייבים אותי. לא מחייב אותי שום דבר מחוץ לזה שאני צריכה להיות מוכנה בכל עת, כאשר מתחדשת האש, לענות כהוגן (ההדגשה היא שלי - ש"מ). ויחד עם זה לדרוש שיהיה משא ומתן לשלום. רצינו דבר מאוד הגיוני, מאוד יסודי, וזה משא ומתן ישיר. הם אמרו לא. הלכנו למשא ומתן לא ישיר דרך יארינג. אתם יודעים לאן זה הוביל. למרות הכול, אנחנו מוכנים להמשיך במשא ומתן".

גולדה מאיר הייתה בטוחה שמיטב אלופי המלחמה הסרים למשמעתה, עוקבים מקרוב אחר מצב העניינים, והם כבר יעשו את הנדרש לעשות - והיה כי תפרוץ מלחמה. הרי לפני מלחמת יום הכיפורים, אלופי צה"ל ושר הביטחון משה דיין בראשם, "הטילו" את אימתם על המנהיגות המדינית והצבאית של מצרים: שאם מצרים תיזום מלחמה, הצבא המצרי יהיה למאכולת אש וחצי האי סיני יהיה לאתר קבורתו. אלא שביום פקודה התברר לה שהצמרת הביטחונית שלה מורכבת מדחלילים ביטחוניים, ש"הציפורים" (הבדווים) בסני שהופעלו על ידי על ידי ראש המודיעין הצבאי המצרי, הגנרל פואד נצאר, חשפו את ערוותם הביטחונית.

בניגוד לעמדת מאיר, שר הביטחון נטול החזון חיפש פתרונות ביניים בנוסח "הסכם אוסלו" כדי להרגיע את המצרים - ושכח לפקח על הצבא.

בקיץ 1973 הכריז שעד סוף השנה תהיה מלחמה, אבל לא טרח להורות לצה"ל להיערך למלחמה ולבדוק את מוכנותו. רמטכ"ל שלא הכין את צה"ל למלחמה, ומיהר להיפטר ממפקדים מנוסים באישור שר הביטחון, טרם מלחמה שידע כי תבוא; לא ביצע חילופי מפקדים בפקוד דרום, שהתבקשו לאחר שהמלחמה החלה. והגרוע מכול, רמטכ"ל שלא ידע לנהל מלחמה, ומינו לו עוזר, את קודמו רב-אלוף חיים בר לב, כדי שישתלט על העניינים. למי שאינו זוכר, בר לב ודדו היו חברים קרובים, ודדו מונה לרמטכ"ל בזכות המלצתו של בר לב.

בהקשר זה, סא"ל ד"ר שמעון גולן ששירת בתפקיד ראש תחום במחלקת היסטוריה של צה"ל, מביא בספרו ציטטה מדהימה ביחס לתפקודו של הרמטכ"ל במלחמה. רב-אלוף חיים בר לב אמר לשר הביטחון משה דיין: "כל עוד המצב היה בשפל הוא [דדו] לא התערב בדרך ניהול המלחמה בדרום. עתה, משהשתפר המצב, הוא מבלבל בלי סוף את המוח ומפריע לעבוד".

בשנת 1972, העביר נשיא רומניה למאיר פנייה מנשיא מצרים כי הוא מוכן להיפגש אתה.

גולדה מאיר הגיבה מיד בחיוב. אבל סאדאת חזר בו. את ההסבר לכך מתאר מוסא צברי בביוגרפיה שכתב על נשיאו-ידידו, כי סאדאת תעתע בכל העולם כדי להכשיר את הקרקע למלחמה. כל הצעות "השלום" של סאדאת לפני המלחמה, נועדו לזרות חול בעיני העולם כדי להצדיק את המלחמה שהוא עתיד לפתוח בה. עובדה היא שכאשר סאדאת נוכח שהדרך להחזרת סיני בדרכי מלחמה נכשלה, הוא העתיק את מאבקו למסלול המדיני; או לחילופין לפי ההיבט המצרי, לאחר שסאדאת השיג את מבוקשו ("ניצחון"), הוא הגיע לירושלים ללא כל תנאי מוקדם, כפי שעשה עד אז. הופעתו בכנסת ישראל נתנה מענה לדרישה המשולשת של גולדה מאיר: הכרה, משא ומתן ישיר ושלום – את כל אלה הוא כבר נתן בראשית הדרך. בספר "פוליטיקה בין האומות", המשמש תנ"ך למדינאות, פרופ' האנס מורגנתאו כתב: "דיפלומטיה שמסתיימת במלחמה כְּשֶׁלָּהּ ביעוד העיקרי שלה, שהוא השגת יעדים לאומיים בדרכי שלום". לכאורה, הדיפלומטיה שהפעיל סאדאת בשנתיים שקדמו למלחמה כדי להחזיר את סיני במשא ומתן – כשלה. ולא היא. סאדאת פעל ההפך, זאת הייתה האסטרטגיה שלו. הוא הפעיל דיפלומטיה "כושלת" בעורמה כזו, שסייעה לו להכין את עמו וצבאו להשיג את יעדו הלאומי דווקא במלחמה. כדי להרים את המורל של צבאו, במשך שנתיים עד המלחמה, הקדיש סאדאת בכל שבוע זמן לביקורים אינטנסיביים ביחידות הצבא שהתאמנו לקראת המלחמה.

כך גם הצעת "השלום" המפורסמת שסאדאת הציע בפברואר 1971, שישראלים רבים חושבים שהיא הוחמצה: סאדאת הציע באותה הצעה שישראל תיסוג ארבעים קילומטר מהתעלה, כדי לאפשר למצרים לפתוח את תעלת סואץ. הצעה זו התבססה על רעיון של משה דיין שפורסם חצי שנה קודם לכן. גולדה מאיר השיבה כי היא מוכנה לנהל משא ומתן על הצעה זו. מצרים לא הגיבה.

להפתעתו של סאדאת, גולדה הסכימה לסגת עד מעברי הגידי והמיתלה. ואז כדי שגולדה מאיר תשיב בשלילה, סאדאת העלה את דרישתו, שישראל תיסוג עד לקו אל-עריש-ראס מוחמד. לכך גולדה מאיר כבר לא הסכימה.

יתרה מזו, גולדה מאיר גם יזמה הצעות שלום משלה. באתר ההנצחה של הגב' מאיר, פרסם מרדכי גזית, מי שהיה מנכ"ל משרדה, שהיו מאיר 17 הצעות, בצורה של מסרים בעל פה וגם הצעות בכתב. סאדאת סירב להתייחס אליהן.

הבעיה היא שכל יוזמותיה של מאיר היו **אמתיות וחסויות**, כי היא האמינה שלהשגת יעדים בדרכי שלום עדיפה הדיפלומטיה השקטה, בעוד הצעותיו של סאדאת נעשו בפרהסיה במסגרת התעתועים הדיפלומטיים שלו קבל עם ועולם. הן היו תעמולתיות, כדי להצדיק את המלחמה שיפתח בה בבוא הזמן. תעיד על כך העובדה שבפעם הראשונה שסאדאת דיבר ברצינות על שלום, **גם הוא פעל בחשאי**. זה היה בשיחות בקילומטר ה-101, כאשר הגנרל המצרי עבד אל-גאני גמסי ביקש לשוחח ביחידות עם האלוף אהרן יריב - בסוף יום הדיונים הראשון. הגנרל גמסי ביקש לשוחח עם האלוף יריב בארבע עיניים, ובשיחה הפרטית ביניהם הוא אמר לאלוף יריב: הנשיא סאדאת ביקש ממני למסור לך אישית, שתעביר מסר אישי לגב' מאיר, שהפעם כוונתו לשלום היא רצינית.

להערכתי, לאחר המלחמה, הנשיא מחמד אנואר אל-סאדאת העריך מאוד את ראשת הממשלה גולדה מאיר, משום שלא הצליח להכניע אותה או להפילה בפת. היא לא נפלה למלכודת שטמן לה ב-5 באוקטובר בערב יום הכיפורים: להיכנע ללא קרב, או לפתוח במכת מנע, שכל הצמרת הצבאית הישראלית צידדה בה. הנשיא סאדאת ביקש מראש צוות ההכנה שנשלח לירושלים בטרם בואו לנאום בכנסת, לארגן לו פגישה עם הגב' מאיר - על אף שכבר פרשה מן החיים הפוליטיים. יש סברה האומרת, יען כי שניהם היו מאותה הליגה של מנהיגים.

גולדה מאיר הייתה מנהיגה משכמה ומעלה, ומנהיגותה בלטה במיוחד בזמן המלחמה. בעוד שר הביטחון שלה והרמטכ"ל היו אובדי עצות ונעדרי אמונה, היא עמדה כסלע איתן בניהול המלחמה; והיא זו שזקפה את קומתם של "שוברי העצמות" עם להביורי הפה שלהם שהשפריצו אימה שדופה. מנהיג מסוגו של צ'רצ'יל אינו יכול לנהוג כצ'מברליין.

אני זוכר זאת כאילו היה זה אתמול. מיד למחרת פטירתו במפתיע של לוי אשכול בחודש פברואר 1969, עלה שמה של גולדה מאיר כמחליפתו. "עכשיו זו גולדה", הדהדה הקריאה בראש חוצות, ואיש מצמרת המפלגה לא ערער על כך, כולל כל ה"טוענים" לכתר המנהיגות במפלגתה, שהיו חגבים פוליטיים לידה. ולכן הם מצליפים בה ללא הרף.

בדיעבד, לעניות דעתי, גולדה מאיר היא למעשה **גיבורת השלום האמתית** של ההסכם עם מצרים. היא הייתה מוכנה לתת לסאדאת, לפני המלחמה, את מה שבגין נתן לו אחריה - בתמורה למה שסאדאת לא רצה לתת לה, אבל אולץ על ידה לתת למנחם בגין.

סאדאת היה בטוח שתכנית ההונאה שלו תוריד את גולדה מאיר על הברכיים.

אבל עמדתה הנחרצת כמדינאית אילצה את הנשיא המצרי להפר את שבועת שלושת הלאווים של ועידת חרטום.
למעשה, היריבה האמתית של סאדאת במשבר סיני הייתה ראשת הממשלה הגב' גולדה מאיר, והשלום שעליו חתם מנחם בגין עם אנואר סאדאת, הושג על פי העקרונות שגולדה מאיר דרשה: משא ומתן ישיר, הכרה בישראל והסכם שלום אתה. הלכך, גולדה מאיר רשאית לזקוף לזכותה את משל המחרשה של שמשון בן מנחם.

חברות שיצאו לאור במסגרת המכון לחקר מודיעין ומדיניות

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

הדים

"למשק כנפי הטעות"

תוצאות למסע עם האלוף זעירא אל מקורות

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: אביב ברקאי

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

משק כנפי הטעות

מסע עם האלוף זעירא אל מקורות

אביב ברקאי

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: אביב ברקאי

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

המחקר המודיעיני

בירור המציאות
ביעורן של תמונות ושנויים

איתי ברון

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: איתי ברון

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

"ידיעת זהב"

סיפור פרשייה מודיעינית נטחנת,

עמוס גלבוץ

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: עמוס גלבוץ

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מנהיגות במודיעין

מתוך דברים שנישאו בערב עינן לוכר
רא"ל אמנון ליפקין-שחק ז"ל

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: אמנון ליפקין-שחק

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

הדים

"למשק כנפי הטעות"

לאביב ברקאי

תוצאות למסע עם האלוף זעירא אל מקורות

הקטנת המודיעין נחיש מולדת יש המעורבים

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: אביב ברקאי

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

**המרגל שלא היה
והמלחמה שלא פרצה**

סדרה שנוכחה במכון

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: אביב ברקאי

תאריך יציאת לאור: 2012

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

**איפכא
מסתברא**

המכון לחקר מודיעין ומדיניות

מחבר: אביב ברקאי

תאריך יציאת לאור: 2012